

Peněžní¹ reforma 1953

Jiří Petráš

Časové a prostorové vymezení

Peněžní reforma v roce 1953 byla první skutečnou traumatizující událostí pro národní pospolitost po roce 1948 – dotkla se všech v tom nejcitelnějším bodě, totiž ve vlastním majetku. U jedněch způsobila trhlinu ve víře, u jiných vyvolala resp. upevnila nenávisť vůči režimu. V každém případě však ovlivnila život celého národa a jako vzpomínka vzbuzovala a vzbuzuje emoce ještě nyní – zvláště pak u těch, kteří ji přímo prožili, jejichž zkušenost je jedinečná a nepřenositelná. Ideologičnost a třídnost reformy jako takové ovlivňuje i samotné nazírání na ni i s odstupem mnoha desítek let. Jsou patrné tendence po jednostranném, zjednodušeném vidění, mnohdy opět po ideologickém hodnocení. To brání objektivnějšímu pohledu, který by tyto události zařadil do dobových a prostorových souvislostí.² Rok 1953 byl obdobím vrcholící studené války,³ oba zneprátelené bloky se navzájem předháněly v tom nejhorším slova smyslu a tuto skutečnost „odnášeli“ především obyčejní lidé, kteří tvoří základ každé společnosti – ovšem mnohdy bez možnosti nějakým výrazným způsobem chod společnosti ovlivnit či nasměrovat.

Předpoklady událostí roku 1953 – a tím se dostáváme k časovému vymezení problému⁴ – se datují rokem 1945. Druhá světová válka za sebou zanechala všeobecný chaos – tedy i v oblasti peněžnictví⁵ – vždyť na území osvobozené Československé republiky platily české „protektorátní“ koruny, slovenské koruny, říšskoněmecké marky, maďarské pengö a polské zloté. K tomu navíc přistupovaly korunové pou-

1 Ačkoliv je v obecném povědomí zafixován termín „měnová reforma“, budeme se v této práci držet přesnějšího označení „peněžní reforma“.

2 S tímto problémem se nevyrovnali např. JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J.: *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50.1*. Praha 1992. Primitivní antikomunismus a ideologická předpojatost vede ke ztrátě nadhledu, ahistorickému vnímání, zužuje zorný úhel na problematiku a rezignuje tak na hledání širších souvislostí u jinak zajímavé a v mnohém přínosné práce.

3 Připomeňme např. korejskou válku, Výbor pro neamerickou činnost, politické procesy v sovětském i v americkém bloku, nejistota dalšího vývoje po Stalinově smrti atd. – Literatura o tomto období je tak početná, že by zabrala mnoho stránek. Na tomto místě bych chtěl upozornit za jiné na produkci Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v Praze.

4 Jaroslav Šůla klade počátek konkrétních příprav peněžní reformy na podzim 1952. ŠŮLA, J.: *Některé oficiální úvahy o struktuře, ražbě a oběhu československých mincí v období od měnové reformy roku 1945 do peněžní reformy v roce 1953*. In.: *Numismatické listy*, R. XLVI, 1991/2, s. 33–52.

5 Nejnověji viz VENCOVSKÝ, F., JINDRA, Z., NOVOTNÝ, J., PŮLPÁN, K., DVOŘÁK, P.: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha 1999.

kázky dávané do oběhu od počátku roku 1945 v souvislosti s procesem osvobozování Československa jako platidlo Rudé i československé armády a československých úřadů.

Dalším mezníkem pak byly volby v roce 1946, v nichž zvítězila Komunistická strana Československa a potvrdila tím tak svůj dominantní poválečný vliv, který zúročila v únorových událostech o dva roky později. Odtud pak vedla přímá cesta k IX. sjezdu KSČ a zde vytyčené generální linii budování socialismu.⁶ Nebyla tedy otázka, zda reforma přijde či ne. Otázka zněla, kdy k ní dojde.⁷ Časový horizont je tedy na jedné straně vymezen rokem 1945, na straně druhé pak samotným rokem 1953.⁸ Námi sledovaný a vymezený region je vícevrstevný – Československá republika jako obecný rámec, českobudějovický kraj a jednotlivá místa tohoto regionu pak jako konkrétní příklady. Prostředí, které budeme popisovat, je také různorodé – odpovídá tomu jak problematika samotná, tak i druhy jednotlivých pramenů – peněžní reforma jako problém komunistické moci, dále pak jako technický, bankovní problém a v neposlední řadě jako problém lidský.

Je také namístě vymežit pojem termínu „peněžní reforma“ z roku 1953:

- usnesení vlády Československé republiky a Ústředního výboru Komunistické strany Československa ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží,
 - zákon ze dne 30. května 1953 o peněžní reformě,
 - směrnice ministra financí ze dne 30. května 1953 o způsobu provedení peněžní reformy,
 - příkaz ministra vnitřního obchodu o nových jediných státních maloobchodních cenách potravinářského a průmyslového zboží,
- příčemž samozřejmě směrnice ministra financí a příkaz ministra vnitřního obchodu vycházejí z příslušného usnesení a následného schválení zákona Národním shromážděním republiky Československé.

K pramenům

Pramennou základnu k dané problematice lze rozdělit v zásadě na části, které dohromady tvoří „dvě strany téže mince“. Za prvé to je archiv bývalého Jihočeského krajského výboru Komunistické strany Československa v Českých Budějovicích ulo-

6 Viz např. ZÁPOTOCKÝ, A.: *Náš základní úkol – první Gottwaldova pětiletka*. Referát na IX. řádném sjezdu Komunistické strany Československa v Praze dne 26. května 1949. ÚV KSČ Praha 1949; GOTTWALD, K.: *Kupředu k budování socialismu v naší vlasti*. Dito. In: *Rudé právo*, 31. 5. 1953, s. 1.

7 Svoji roli sehrál i fakt příchodu sovětských poradců do Československa – zejména pak do služeb aparátu KSČ – na přelomu 40. a 50. let. Tím vzaly definitivně za své pokusy resp. snahy o specifickou českou cestu k socialismu, tak jak byly proklamovány vedoucími představiteli KSČ i na mezinárodním komunistickém fóru. O tom např. KAPLAN, K.: *Sovětské poradcí v Československu 1949 – 1956*. Praha 1993. I když přímá souvislost mezi peněžní reformou a sovětskými poradci – např. na Ministerstvu financí – zde není ani naznačena.

8 V prvních poválečných letech – vezmeme-li peněžní reformu jako takovou, jako terminus technikus – proběhla reforma z objektivních hospodářských důvodů v řadě zemí Evropy.

žený ve Státním oblastním archivu v Třeboni, za druhé se jedná o příslušné fondy uložené v Archivu Ministerstva vnitra v Praze a v Brně-Kanicích, za třetí pak fond Státní banky československé, respektive její českobudějovické krajské pobočky v Archivu České národní banky v Českých Budějovicích.

Materiály archivu Jihočeského krajského výboru KSČ a Archivu Ministerstva vnitra nám dávají nahlédnout pod pokličku moci, zobrazují problém pod mocenským, třídním a ideologickým úhlem a takto je třeba k nim přistupovat. Svět první poloviny 50. let byl silně polarizovaný, problémy jakéhokoliv charakteru byly často zjednodušovány oním bipolárním pojetím.

Spisy Státní banky československé jsou – samozřejmě za přítomnosti dobového „výraziva“ a nutné „třídnosti“ v pojetí problému – oním technickým rubem problému. Političnost je upozaděná a v popředí se objevuje suchá řeč čísel, technika a profesní záležitosti, které problému dávají odtažitější, na první pohled objektivnější, neosobní ráz. Lidské osudy jsou zašifrovány do čísel a odborného profesního pojetí v řeči bankovních úředníků.

Mezi těmito dvěma roviny se pohyboval člověk a jeho reálný svět. Svět, který je těmito roviny nezachytitelný, jehož realita je však dostatečně naznačena. Tímto se dostáváme za rámec archivních pramenů, na půdu metody oral history, psychologie a filosofického vnímání světa.

Rok 1945

Nová vláda v osvobozeném Československu musela zvládnout – mimo jiné závažné problémy související s předchozí válečnou etapou – proces obnovení československé měny. Jde o poměrně rozsáhlou a složitou problematiku, která je fundovaně řešena v jiných pracích,⁹ a proto se na tomto místě omezíme pouze na několik základních bodů. První přijaté reformy¹⁰ směřovaly k likvidaci cizích měn obíhajících na území osvobozené republiky – během prvních čtyř poválečných měsíců byly vytvořeny dvě měnové oblasti, a to oblast koruny české a koruny slovenské.¹¹ Završením reforem bylo znovuzavedení jednotné československé měny, koruny československé, k 1. li-

9 ŠŮLA, J.: *Obnova československé měny po druhé světové válce*. Hradec Králové 1986. Týž: *Některé oficiální úvahy o struktuře, ražbě a oběhu československých mincí v období od měnové reformy roku 1945 do peněžní reformy v roce 1953*. In: *Numismatické listy*, R. XLVI, 1991/2, s. 33–52. Naposledy velice podrobně VENCOVSKÝ, F., JINDRA, Z., NOVOTNÝ, J., PŮLPÁN, K., DVOŘÁK, P.: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha 1999. I v některých starších pracích vyšlých do roku 1989, pomineme-li dobový ideologický balast, zůstává faktická rovina problému zachována. Srovnej například SPÁČIL, B.: *Česká měna od dávné minulosti k dnešku*. Praha 1974; SÉM, J.: *Československé mince 1918–1968*. Praha 1968; TÝŽ: *Papírové peníze na území Československa 1762–1967*. Liberec 1967.

10 Vládní nařízení ze dne 19. května 1945 o platidlech v zemích České a Moravskoslezské, vyhláška ministra financí ze dne 4. července 1945 o obnovení platnosti drobných mincí československé měny po 5 K z čistého niklu, po 1 K, 50 a 20 haléřích ze spěže (bronz) niklové a po 10 haléřích ze směsi mědi se zinkem, vyhláška ministra financí ze dne 20. srpna 1945 o obnovení platnosti státočkových státoček (tvaru III.) s datem 10. ledna 1931, drobných peněz papírových po 50 K (tvaru III.) s datem 1. října 1929 a drobných peněz papírových po 20 K (tvaru II.) s datem 1. října 1926. In: *Sbírka zákonů a nařízeních republiky Československé*. Praha 1945.

11 Stanovený kurs byl 1:1, přičemž česká a slovenská koruna nebyla platidlem území druhého, takže vzájemné platby probíhaly podle zvláštního zúčtovacího režimu.

stopadu 1945 dekretem č. 91/1945 Sb. z 19. října.¹² Ten byl upraven vyhláškou Ministerstva financí č. 92/1945 Sb. o nových platidlech ze dne 20. října 1945.¹³

Zásadní význam pro další vývoj měl i dekret prezidenta č. 95/1945 Sb. o přihlášení vkladů a jiných peněžních pohledávek u peněžních ústavů, jakož i životních pojištění a cenných papírů ze dne 20. října 1945.¹⁴ Peněžní hotovosti složené u peněžních ústavů, všechny peněžní vklady, pojistky a cenné papíry byly zablokovány – vázány.¹⁵ Nové peníze byly dávány do oběhu tak, že každému, kdo složil staré peníze na vázané vklady, bylo dáno výměnou 500 Kčs na osobu. Podnikům byly uvolněny peněžní prostředky na jejich první provozní potřeby ve zvláštním uvolňovacím řízení. Do oběhu tak přišlo 19 miliard Kčs.

Výši přihlášených vkladů a jiných peněžních pohledávek můžeme pro České Budějovice dokladovat pouze částečně, a to podle dochovaných údajů z České eskomptní banky a z Kreditanstalt der Deutschen.¹⁶ Vystává proto otázka, nakolik vypovídají o celkovém obrazu.¹⁷

Z dochovaného hlášení České eskomptní banky Berní správě v Českých Budějovicích ze dne 15. března 1946 o přihláškách vkladů na vkladní knížky¹⁸ můžeme vysledovat následující údaje:

Stav na vkladních knížkách k 15. 11. 1945 vč. úroků do 31. 12. 1945	K 13 412 063,50
Z tohoto stavu bylo do 15. 11. 1945 řádně přihlášeno	K 8 773 929,20
Zbývá dosud přihlásit (dispoziční právo přešlo na čs. stát) ¹⁹	K 4 638 134,30
Stav vkladů v běžných účtech k 15. 11. 1945	K 3 206 083,00
Z tohoto stavu bylo do 15. 11. 1945 řádně přihlášeno	K 1 245 333,00
Zbývá nepřihlášených (dispoziční právo přešlo na čs. stát)	K 1 960 750,00

Z dalších seznamů České eskomptní banky vyplývá, že na účet československého státu přešlo díky včasnému nepřihlášení celkem 919 750 korun (zůstatek k 15. 11. 1945

12 *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. Praha 1945.

13 Tamtéž.

14 Tamtéž.

15 Údaje o celkové výši těchto prostředků v republice se pohybují od 200 miliard do 256 miliard korun.

16 Obě banky byly německé, a proto v roce 1945 po skončení války zcela logicky bylo rozhodnuto o jejich likvidaci. Ta stihla samozřejmě i ostatní německé finanční i jiné ústavy, spolky a organizace. Jinak, po květnu 1945, docházelo k postupnému obnovování českých, resp. československých a slovenských bank a peněžních ústavů. V českých zemích obnovily činnost Pražská úvěrní banka, Živnostenská banka (od ledna 1948 spojeny do Živnostenské banky), Zemědělská banka, Legiobanka (od ledna 1948 spojeny do Legiobanky), Ústřední banka družstev, Plzeňská banka, Moravská banka (od ledna 1948 Moravská banka). Reorganizace v březnu 1948 pak vytvořila z Živnostenské banky, Legiobanky a Moravské banky jedinou Živnostenskou banku.

17 Kreditanstalt der Deutschen patřila mezi menší německé banky, naopak Česká eskomptní banka rozsahem svých bankovních obchodů jak v tuzemsku, tak i v zahraničí, patřila k těm významnějším, přičemž každá z bank měla těžiště svých zájmů, rozuměj klientelu, jinde.

18 Archiv České národní banky v Českých Budějovicích (dále jen AČNB ČB), fond České eskomptní banky v Českých Budějovicích (dále jen ČEB), sign. 43/ČEB.

19 Podle § 5, odstavce 1 dekretu č. 95/45 Sb. nebyl-li vklad včas a řádně přihlášen, jak určoval § 1 a 2, přešlo počinaje 16. listopadem 1945 právo jakkoliv nakládat s takovým vkladem nebo pohledávkou z účtu výlučně na čs. stát.

včetně úroků za rok 1945).²⁰ O další propadlé účty u České eskomptní banky se „postarala“ Rudá armáda – ze seznamů se dovídáme, že zabavila celkem 5 770 738, 80 korun (zůstatek k 15. 11. 1945 včetně úroků za rok 1945).²¹ Ke stejnému datu jako Česká eskomptní banka, tedy k 15. březnu 1946, vykazuje Kreditanstalt der Deutschen²² následující údaje:²³

Stav na vkladních knížkách našeho vydání k 15. 11. 1945 včetně úroků

do 31. 12. 1945	K 111 029 201,30
Z tohoto stavu bylo do 15. 11. 1945 řádně přihláшено	K 84 273 601,10
Zbývá nepřihlášených (dispoziční právo přešlo na čs. stát)	K 26 755 600,20
Stav vkladů v běžných účtech ke dni 15. 11. 1945	K 19 304 847,80
Z tohoto stavu bylo do 15. 11. 1945 řádně přihláшено	K 13 717 998,90
Zbývá nepřihlášených (dispoziční právo přešlo na čs. stát)	K 5 586 848,90 ²⁴

Významné bylo i určení měnového kurzu koruny. Československo, od prosince 1945 člen Mezinárodního měnového fondu a Světové banky, muselo přizpůsobit svoji devizovou politiku stanovám těchto organizací. Kurz nové československé koruny k cizím měnám byl určen na podkladě poměru k americkému dolaru – 1 USD = 50 Kčs. Z tohoto poměru byl určen i poměr koruny ke zlatu, a to 1 Kčs = 17, 773 mg ryzího zlata.

Počátek nové, poválečné československé politiky, a tedy i měnového vývoje, byl dán novým rozložením světových sil po roce 1945. Stručně řečeno: Československo bylo ve sféře vlivu Sovětského svazu se všemi důsledky z toho vyplývajícími. To se odráželo jak v zahraniční, tak i vnitřní politice státu a ve svých důsledcích vedlo přímo k peněžní reformě roku 1953, která měla vyřešit vedle finančních a hospodářských problémů i problém politický.

20 AČNB ČB, ČEB, Seznam účtů převedených na účet: Československý stát – propadlé hodnoty podle dekretu 95/45 Sb., sign. 43/ČEB. Seznam tvoří dva listy formátu A 3, strojopis, obsahující následující položky: pořadové číslo, číslo účtu, zůstatek k 15. 11. 1945, úroky za rok 1945, ostatní uzávěrkové položky, konečný zůstatek převedený na účet čs. státu a jméno účtu. Vesměs se jednalo o německy znějící jména, avšak bez udání místa bydliště. Počet položek – 95, z toho pouze dvě položky zněly na jméno organizace – jednalo se o Gestapo – zbylé položky byly jména občanů řazených dle abecedy. Pořadové číslo 2 patřilo Karlu Jiřímu Buquoyovi.

21 AČNB ČB, ČEB, Seznam účtů propadlých podle dekretu prezidenta republiky č. 95/45 Sb. (Zabaveno Rudou armádou), sign. 43/ČEB. Seznam tvoří pět listů formátu A 3, strojopis, položky viz pozn. 16. Opět šlo vesměs o německy znějící jména bez udání místa bydliště. Počet položek – 240, z toho pouze 4 položky představovaly spolky, resp. obce a 3 položky byly neurčitelné – jednalo se o číselné kódy resp. iniciály. Z toho, že účty byly zabaveny Rudou armádou, se dá předpokládat, že šlo o občany německé národnosti a tedy o jakousi formu reparací, náhrady za válečné škody.

22 V této době byla banka již v likvidaci a její přesné označení znělo Úvěrní ústav, dříve Kreditanstalt der Deutschen, v likvidaci.

23 AČNB ČB, Kreditanstalt der Deutschen (dále jen KaD), č. kart. 430.

24 Z této částky tvořily účty běžné celkem 2 672 042,50 K, běžné účty mzdové 2 365 519,20 K a běžné účty evidenční 549 287,20 K. Adresy bývalých vlastníků těchto účtů jsou dílem z Českých Budějovic, dílem z jiných míst jihočeského regionu, dílem i z jiných míst Čech. Jedná se opět převážně o soukromé osoby, mezi organizacemi např. figuruje českobudějovická NSDAP nebo Hitlerjugend. Opět, jako v případě ČEB, se jedná o německy znějící jména.

Rok 1953²⁵**Peněžní reforma jako problém komunistické moci**

V neděli 31. května 1953 bylo *Rudé právo*²⁶ monotematické. Až na polovinu poslední stránky, kde bylo několik informací ze zahraničí, bylo zasvěceno jediné události, která rázem změnila životní osudy lidí: *Usnesení vlády republiky Československé a Ústředního výboru Komunistické strany Československa ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží*.²⁷ Časovou posloupnost naznačují následující titulky pod sebou řazené v *Rudém právu*:²⁸ *Zpráva o zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa, Zpráva o zasedání vlády a Národní shromáždění projednalo a schválilo zákon o peněžní reformě*. Jako návod ke „správnému“ pochopení celé události sloužil článek *Peněžní reforma a zrušení lístků – cesta k dalšímu rozvoji našeho hospodářství*.²⁹

Téměř celý květen roku 1953 byl neklidný. Na počátku bylo usnesení předsednictva vlády o rozdělení dosud jediného výplatního termínu na zálohu (50 %) ve druhé polovině měsíce a doplatek na počátku měsíce následujícího. Okamžitě po zveřejnění této informace 5. května 1953 došlo k prvním projevům nákupní horečky, vybírání vkladů a objevují se první zmínky o tzv. „měnové“ reformě.³⁰ Chaos byl znásoben i tím, že ne všechny podniky usnesení předsednictva vlády akceptovaly.³¹ Stranické aparáty začaly situaci pravidelně monitorovat od 20. května, kdy informace získané od místních poboček Státní banky československé o náladách veřejnosti, stavu vkladů a výběrů vkladů v bankách, jakož i o stavu v prodejní síti zasílaly až k rukám Antonína Novotného, v té době prvního tajemníka ÚV KSČ. O utajenosti³² příprav peněžní reformy a neinformovanosti krajských (a samozřejmě i nižších) struktur KSČ svědčí i samotný název jedné z tajných zpráv zasílaných A. Novotnému – „*Zpráva o vývoji hospodářské a politické situace v důsledku vládního opatření z 5. 5. a 12. 5. 1953 a šeptandy*“.³³ „*Zpráva*“ konstatuje jak mnohonásobné zvýšení výběrů vkladů oproti předchozímu období, tak i s těmito výběry související mnohasetprocentní zvýšení

25 O měnovém vývoji a důsledcích nejenom reformy z listopadu 1945 v letech do roku 1953 blíže VENCOSKÝ, F., JINDRA, Z., NOVOTNÝ, J., PŮLPÁN, K., DVOŘÁK, P.: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Praha 1999. Proto se budeme spíše věnovat okruhům výše zmíněným (viz vymezení tématu), které jsou ostatně těžištěm této práce. Nicméně je třeba mít neustále na paměti jak hospodářský vývoj Československa, tak zejména geopolitické souvislosti, které jsou pro dané období naprosto rozhodující.

26 *Rudé právo*, 31. květen 1953.

27 Tamtéž, s. 1 a 2.

28 Tamtéž, s. 1.

29 Tamtéž, s. 1 a 2.

30 Tyto zmínky se objevují i ve vysílání rádia Svobodná Evropa.

31 Blíže JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J.: *Velká peněžní loupež v Československu aneb 50:1*. Praha 1992.

32 Peněžní reforma byla akce přísně utajená, o které vědělo do posledního okamžiku pouze několik málo osob. Tento fakt pak vedl k osobním tragédiím mnoha nic netušících členů KSČ – vedle toho, že přišli i oni o své celoživotní úspory, byli obelhání samotnou KSČ a navíc byli zneužití k obelhávání jiných při agitaci proti „šeptandě“. Trauma poctivých lidí, kteří se přes noc ocitli ne vlastní vinou v roli lhářů a podvodníků, je jev psychologický, nepřenosný a v historickém výkladu jen ztěží uchopitelný.

33 Státní oblastní archiv Třeboň (dále jen SOA Tb), archiv bývalého Jihočeského krajského výboru KSČ v Českých Budějovicích (dále jen A JKV KSČ), fond Měnová reforma, č. kart. 479.

tržeb prakticky ve všech prodejních odvětvích celého Jihočeského kraje. „Zpráva“ zaznamenala od úterka, 19. května, kupodivu i nárůst vkladů. O poměrně přesné informovanosti obyvatelstva, jakož současně i o naivitě resp. slepé víře „funkcionářského aktivu“ v nejvyšší představitele KSČ svědčí závěr celé „Zprávy“: „Především se rozšířila šeptanda již před několika týdny, v ojedinělých případech se mluvilo, že se připravuje měnové opatření, že jsou již natisknuty nové peníze. Ojedinělé případy hovořily i o rublech. Další pověsti směřují, že budou zvýšeny ceny od prvního června 1953, v některých případech se mluví, že budou zrušeny lístky a body a zvýšeny ceny. Tyto pověsti kolují i v různých obměnách a pravděpodobně jsou šířeny zahraničním rozhlasem. Je to také důsledek, že nebylo včas a dobře pracujícím vysvětleno vládní usnesení o výplatách záloh na plat jako usnesení trvalého rázu.“³⁴

„Zpráva“ čerpala z důvěrného sdělení,³⁵ které zaslal 19. května 1953, tedy předchozí den, vedoucímu tajemníkovi Jihočeského krajského výboru Komunistické strany Československa Jiřímu Hendrychovi ředitel krajské pobočky Státní banky československé Karel Podlaha.

Interními sděleními Státní banky československé, jakož i opisem prostřednictvím aparátu KSČ, odcházely pravidelně každý den počínaje středou 20. května z Českých Budějovic do Prahy (adresátem byla v prvním případě centrála Státní banky československé, ve druhém pak Ústřední výbor Komunistické strany Československa) dálnopisy o situaci v kraji.³⁶ Z nich můžeme vyčíst, že nákupní horečka vrcholila 20. a 21. května, ale i v pozdějších dnech byly nákupy vysoko nad dlouhodobým normálem. Postupně snižování tržeb bylo dáno dílem vykoupením všech zásob, a to i dříve neprodejných „ležáků“, dílem tím, že velkosklady zastavily dodávky do obchodů a řada prodejen byla uzavřena. Nejdříve se nákupní horečka projevila ve velkých městech regionu, v Českých Budějovicích a v Táboře, zde i nejdříve odezněla, po nich pak následovala menší okresní města a posléze venkov, kde naopak měla nákupní horečka nejdéle trvání. Největší tržby zaznamenaly obchody s textilním zbožím, a to jak volným, tak i vázaným. Kupovaly se trvanlivé potraviny, nábytek, obuv. Zásoby motocyklů v kraji byly v tomto období téměř vyprodány, celoroční plán tržeb byl již v těchto dnech splněn z 90 %!³⁷ Zvýšené tržby byly dány vedle počátečních velkých výběrů vkladů i tím, že podniky vyplácely v těchto dnech zálohy na výplaty. V poslední květnové dekádě pak lidé utrácují jimi do té doby doma tezaurované peníze.³⁸ Zatímco zpočátku, na konci druhé dekády, převládaly v bankách výběry, postupně, možno říci od 20. května, začínají převládat vklady.³⁹ Dálnopisy též konstatují, že

34 Tamtéž.

35 Tamtéž.

36 Tamtéž. Opis dálnopisu Ústředí Státní banky československé v Praze ze dne 20. 5., 21. 5. dopoledne, 21. 5. odpoledne, 22. 5., 23. 5., 25. 5., 26. 5., 27. 5., 28. 5., 29. 5. a 30. 5.

37 Tamtéž. Opis dálnopisu ze dne 20. 5.

38 Tamtéž. Např. opis dálnopisu ze dne 21. 5. dopoledne.

39 Tamtéž. Opis dálnopisu ze dne 21. 5.

dochází „ve zvýšeném měřítku k mimořádnému splácení spotřebních úvěrů...“⁴⁰ Obyvatelé vesnic – zemědělci – reagovali na nejistou situaci tak, že dodávky dobytka odběratelům přesouvali na měsíc červen.⁴¹ V téměř každém dálnopise pak úředníci Státní banky československé žádají stranické funkcionáře, kterým jsou tyto dálnopisy určeny, aby jim pomohli zvládnout situaci tím, že budou lépe o svých záměrech informovat veřejnost.⁴² Samozřejmě, že stranické a vládní špičky si uvědomovaly, nebo alespoň částečně předpokládaly, dosah a reálný dopad peněžní reformy na společnost. Proto také vedle agitace, která se ukázala nakonec veskrze neúčinnou, zmobilizovaly represivní aparát – armádu, Bezpečnost a Lidové milice.⁴³ Byla vyhlášena „*Akce Kulomet*.“⁴⁴ Vrchním velitelem Lidových milicí v každém kraji byl vedoucí tajemník příslušného krajského výboru Komunistické strany Československa. Tomu byly také předány přísně tajné rozkazy jak pro jednotky Lidových milicí, tak i pro krajský a okresní výbory KSČ, které byly v zapečetěných obálkách a měly být otevřeny a přečteny dle přesných instrukcí v průběhu 30. května v přesně stanovených časech. Situace nabrala tento den dramatický spád: v devět hodin ráno se sešel v Praze Ústřední výbor Komunistické strany Československa,⁴⁵ aby projednal a schválil *Návrh na usnesení o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží*.⁴⁶ Po skončení zasedání ÚV se krajské tajemníci rozjeli do svých domovů a zatímco probíhalo zasedání vlády na dané téma, měli oni svolat mimořádné rozšířené zasedání krajských výborů KSČ v době od 17,00 do 18,00 hodin – samozřejmě za účasti předsedů všech okresních i městských výborů KSČ. Následně se měla aktivizovat celá členská základna KSČ. Nad vším v kraji dohlíželi „pomocníci“ z řad Ústředního výboru KSČ. Dopravu na jednotlivá místa zajišťovala armáda. Současně na 10. hodinu 30. května byl vyhlášen II. stupeň pohotovosti Lidových milicí, v pohotovosti byl ostatně celý represivní aparát státu. Pohotovost měli – až do odvolání Ústředním výborem KSČ – všichni pracovníci aparátu výborů KSČ všech stupňů. Stručně řečeno se jednalo o mobilizaci – válečný stav.⁴⁷ Represe takto zmobilizovaného aparátu dokázaly potlačit lidový hněv,⁴⁸ který propukl na mnoha místech repu-

40 Tamtéž. Opis dálnopisu ze dne 27. 5. a pak ještě 28. 5.

41 Tamtéž. Opis dálnopisu ze dne 26. 5.

42 Tamtéž. „*Znepokojení mezi obyvatelstvem trvá. K šíření různých pověstí přispívá neinformovanost obyvatelstva o účelu prováděných opatření*“. Opis dálnopisu ze dne 27. 5. „*K zamezení rozrůstajících se pověstí a nespokojenosti obyvatelstva především z důvodu ztížených podmínek zásobovacích ku konci období, přispělo by alespoň částečně oficiální informování o účelu učiněných opatření...*“ Opis dálnopisu ze dne 28. 5.

43 O roli armády viz BÍLEK, J.: *Československá armáda a měnová reforma v roce 1953*. In: *Historie a vojenství*, R. XLIV, 1995/1, s. 66–91. Zejména zevrubný popis událostí v Plzni a na Ostravsku. Jinak též JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J.: *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*. Praha 1992.

44 Blíže JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J.: *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*. Praha 1992.

45 Vedoucí tajemníci jednotlivých krajských výborů KSČ byli jeho členy.

46 *Rudé právo*, 31. 5. 1953, s. 1.

47 SOA Tb, A JKV KSČ, fond Měnová reforma, č. kart. 479.

48 Zdaleka však nemůžeme hovořit o aktivním masovém odporu obyvatelstva proti peněžní reformě – viz dále.

bliky, v Jihočeském kraji nejmohutněji ve Strakonících a Vimperku. Ovšem ztrátě iluzí zabránit nedokázaly, spíše naopak.

Za bankovní přepážkou...

„Příprava na měnovou reformu v naší pobočce započala v sobotu ve 24 hodin (30. 5. 53), kdy seznámil ředitel pobočky se směrnicemi přítomné zaměstnance. Po prostudování směrnic přikročeno ke zpracování dislokace výměnných středisek v okrese vodňanském na jeho mapce. Současně do ranních hodin byl vypracován postup organizačního zabezpečení pro jednání ONV ve Vodňanech, které bylo proponováno na neděli dopoledne. Podle zkušeností byl připraven návrh na zřízení minimálně čtrnácti výměnných středisek a za předpokladu, že Státní spořitelna ve Vodňanech dá k dispozici svoje zaměstnance, bylo by nutno, aby ONV dodal cca 80 osob. Okruh obcí byl zakreslen na mapce okresu, aby byl podkladem jednání. Dodání peněz stalo se mimo očekávání až v neděli ráno, takže k jednání na ONV dostavili se ss. Uhlík a Horka asi kolem 1/2 9 hodiny dopoledne, kde byly přijati úřadujícím předsedou ONV s. Bínou za přítomnosti velitele StB s. Dvořáka. Jednání narazilo na potíže vyplývající z nedostatku osob. Poněvadž Státní spořitelna ve Vodňanech odmítla dáti k dispozici potřebné zaměstnance a také okres neměl k dispozici požadovaný počet zaměstnanců, bylo jednání celkem zdlouhavé a protáhlo se cca až do 11 hodin dopoledne. Během jednání byl také po určitou dobu přítomen vedoucí tajemník OV KSČ s. Kothánek a vedoucí tajemník ONV, kteří ochotně vypracovali za pomoci jednoho oddělení ONV soupis obcí s udáním počtu obyvatel a počtu vydaných lístků pro domácnost, které byly podkladem plánu splnění měnové reformy během čtyř dnů. Konstatujeme, že mimořádnou pozornost jednání věnoval velitel StB Dvořák, který s naším návrhem projevil souhlas, přičemž rovněž s námi byl naplněn starostí, že s lidmi, kteří nakonec zbyli k dispozici, můžeme obsadit pouze 6 středisek. Instruktaž byla na ONV v neděli v 6 hodin.

Dne 1. června byla otevřena tato střediska:

1. v pobočce Státní banky Vodňany – pro výměnu, 2. na poště ve Vodňanech – pro výměnu, 3. ve Státní spořitelně v Protivíně – pro výměnu, 4. ve Státní spořitelně v Bavorově – pro výměnu, 5. ve Státní spořitelně v Netolicích – pro výměnu, 6. v kanceláři VZ 0211 v Dívčicích – pro výměnu a současně v pobočce ve Vodňanech bylo otevřeno středisko pro skládání hotovostí a tržeb, aby bylo odlehčeno prvnímu náporu. Bylo otevřeno první den výměny celkem 7 středisek.

Střediska byla včas dotována penězi a pokladníci středisek byli konvojem vojska a Bezpečnosti dopraveni včas na svá místa určení. Peníze byly včas připraveny, poněvadž část zaměstnanců pobočky nešla ani druhou noc spát, aby byl počátek dobře a včas připraven.

V odpoledních hodinách zjistilo se, že náš původní návrh na zřízení většího počtu středisek byl správný, a okolnosti si vynutily urychlenou poradou na ONV, které se

zúčastnil ředitel pobočky s. Uhlík a ze které vyšlo pro 2. června otevření dalších 3 středisek, a to Protivín II, pošta Vodňany II a na MNV ve Vodňanech.

Poněvadž ani toto nestačilo, byla zřízena dne 3. června další střediska, a to Protivín III, Dívčice II, Netolice II a III, takže počet středisek se značně přiblížil našemu prvnímu požadavku.

Dne 4. června, kdy byla výměna zvládnuta bez zvláštních obtíží, bylo středisko Netolice III již uzavřeno, takže existovalo pouze jeden den.

Během výměny nedošlo na žádném středisku k nějakým rušivým momentům a výměna proběhla vcelku hladce, což jest zřejmé z toho, že dne 4. 6. byla návštěva na střediscích vesměs slabá. Jest s politováním konstatovati neúčast Státní spořitelny ve Vodňanech, která měla mimořádné podmínky dáti k dispozici jak zaměstnance, tak svá jednotlivá jednatelství, což se bohužel nestalo, a tak musilo nastati určité zdržení při denním skončení středisek, kdy se nám vracela tato střediska a materiálem až v nočních hodinách nočních, takže zprávy požadované v čase před jejich příchodem se nemohly podávati včas.

I přes to, že bylo na výměně zúčastněno mnoho lidí s peněžní praxí neobeznámených, jest nutno konstatovati, že nedošlo ke zvláštním ztrátám a vcelku výměna po svém proúčtování a převzetí nových platidel vykazala nepatrný přebytek. Větší přebytek vykazala stará platidla, kde došlo pravděpodobně k tomu, že některý návštěvník, a to pravděpodobně při skládání hotovostí či tržeb ve středisku Netolice I, si omylem odnesl s sebou doklad, takže při skončení dne objevil se větší přebytek ve starých platidlech. Toto se ovšem musí zjistiti až při dokladové kontrole, během které se může objeviti i urgence.

Poněvadž celé osazenstvo pobočky zapojilo se do výkonů na měnové reformě, došlo v provozu banky k poruchám, poněvadž pobočka neúčtovala, což nakonec vyvolalo určité potíže, které se snažilo zmírniti vedení krajské pobočky v Českých Budějovicích vysláním brigádní výpomoci. Konečné vypořádání s měnovou reformou, t. j. dokončení prověrky dokladů, bude mít v naší pobočce značné potíže pro absolutní nedostatek schopných sil.

Pobočce vyvstaly potíže v tom smyslu, že jest denně upomínána, kdy hlavně externí síly zúčastněné na měnové reformě dožadují se úhrady za odpracovaný čas, a ředitel pobočky nemá potřebné instrukce, jak tyto záležitosti vypořádati. Situace jest ztížená tím, že zde vypomáhalo několik penzistů, kteří se ochotně zapojili do práce, ovšem na druhé straně také potřebují peníze. Bylo by dobře, aby ředitel pobočky již dostal přesné instrukce, jak také tyto potíže odstraniti.⁴⁹

Není pochyb o tom, že tato informace úředníka vodňanské pobočky Státní banky československé je pouze slabým odvarem reality oněch dní, kdy výrazivo a stylizace byly voleny ne podle skutečného stavu věcí, ale spíše podle toho, jak to příjemce –

49 AČNB ČB, fond Státní banky československé v Českých Budějovicích (dále jen SBČS ČB), č. kart. 6.

nadřazené složky Státní banky československé a dále pak stranické a státní orgány – chtěl slyšet. I tak stojí zato povšimnout si některých detailů, které naznačují danou realitu. Předně je to zájem Státní bezpečnosti a vůbec mobilizace represivního aparátu. Další zajímavý moment je v neochotě představitelů Státní spořitelny ve Vodňanech podílet se na peněžní reformě.

V kontrastu s tím stojí psychické i fyzické vypětí obyčejných úředníků, kteří museli – i proti své vůli – zabezpečit bezchybný chod průběhu reformy, dvě bezesné noci a psychický tlak při bezprostředním aktu výměny peněz tváří v tvář postiženým občanům. I velice decentní stesky na závěr svědčí o tom, že stranická a státní moc neřešila vůbec „detaily“ týkající se každodenní reality a zaměřila se výhradně na „obecné blaho“ vyjádřené v oficiálních projevech a novinových úvodnicích. Podobné momenty lze najít i v dalších zprávách jiných jihočeských poboček.⁵⁰ Všechny tyto zprávy byly soustřeďovány na českobudějovické pobočce Státní banky československé a zde sumarizovány ve *Zprávě o průběhu měnové reformy z hlediska pokladního*.⁵¹ *Zpráva* byla 9. července 1953 odeslána do pražského ústředí Státní banky československé. Byť jakkoliv „decentně“ a opatrnicky sepsaná, opět je evidentní praktický nezájem o „přízemní problémy“ obyčejného člověka.

Ony *Směrnice*,⁵² se kterými byli bankovní úředníci v průběhu sobotní noci seznámeni, byly schváleny ministrem financí 30. května. Na jejich základě se zřizovala výměnná střediska tak, aby jedno připadalo zhruba na 2 400 obyvatel. Byla zřizována u všech poboček Státní banky, dále pak přímo ve větších podnicích, úřadech či organizacích. *Směrnice* dále doporučovaly, aby se střediska zřizovala v co největší míře i u poštovních úřadů. Spořitelny se měly využívat pouze v případě volných prostor, jejich úředníci pouze v případě nouze. Dále bylo možno zřizovat střediska v prostorách Investiční banky, Státní pojišťovny resp. nemocničních zařízeních. Naopak, zásadně se neměly zřizovat v hostincích, restauracích a kavárnách. Pracovní doba nebyla pevně stanovena, pouze se konstatovalo, že musí být taková, aby se obsloužilo veškeré obyvatelstvo v působnosti střediska. Měla se operativně prodloužit v případě, že na konci stanovené pracovní doby budou ještě ve středisku neobslouženi žadatelé. Obyvatelstvo muselo být ještě 31. května v odpoledních hodinách seznámeno s rozmístěním středisek. V další části pak *Směrnice* informovaly o způsobu dotace středisek novými penězi, účetní dokumentaci, povinnosti spolupracovat s vojenskými útvary a Sbory národní bezpečnosti, o organizaci práce výměnného střediska a dalších detailech souvisejících s technikou výměny peněz a chodem střediska.⁵³ Ještě následu-

50 AČNB ČB, SBČS ČB, č. kart. 6. Měnová reforma z hlediska pokladníka – Trhové Sviny, Měnová reforma – pokladní zkušenosti – Tábor, Jak probíhala v naší pobočce peněžní reforma po pokladní stránce – Jindřichův Hradec.

51 AČNB ČB, SBČS ČB, č. kart. 6.

52 AČNB ČB, SBČS ČB, č. kart. 6. *Směrnice pro pobočky Státní banky československé o organizaci a práci výměnných středisek*.

53 Tamtéž.

jícího dne, 31. května, byly ve spěchu rozesílány pokyny a instrukce pro místní pobočky.⁵⁴

Po skončení procesu výměny peněz sděluje ředitel českobudějovické pobočky Státní banky československé Podlaha do pražského ústředí následující informaci:⁵⁵

„V noci na 31. 5. provedl ředitel krajské pobočky s hlavním pokladníkem převzetí nových platidel a jejich rozdělení pro pobočky... V noci na 1. 6. byly připravovány dotace nových platidel a pracovní materiál pro výměnná střediska. Rozvoz byl proveden ráno 1. 6. Protáhl se někde do dopoledních hodin, takže některá střediska otvírala se zpožděním. V některých okresech byla střediska otevřena v menším počtu, protože bezpečnostní orgány nemohly zajistit bezpečnost... První den výměna peněz téměř pro 30 % obyvatelstva. V noci z 1. na 2. 6. dohodnuto se zástupci KV KSČ a předsednictva KNV rozšíření sítě středisek. Druhý den (2. 6.) byl dnem největšího náporu ve střediscích. Za první dva dny byla provedena výměna peněz téměř u 2/3 obyvatelstva. Třetí den vzniká již jen málo dalších středisek, naopak, večer mohl být určitý počet středisek, zvláště na závodech, uzavřen po splnění úkolu. Pouze v okresech Vimperk a Vodňany byl třetí den nejsilnější... Celková částka platidel staré měny, které byly staženy při výměně, je statisticky udávána na 1 787 mil. Kčs. Složené hotovosti organizací činí zatím 137 mil. Kčs, tržby ve staré měně činí 193 mil. Kčs. Bylo tedy v našem kraji složeno celkem přes 2 mld. platidel, což je daleko více, než činil dvojnásobek všech měsíčních tržeb v kraji.

Nových platidel bylo dáno do oběhu výměnou 60 mil. Kčs, z toho slabá polovina při zvýhodněném poměru 1:5. Na mzdy a penze jsme dosud vyplatili podle statistických údajů neúplných asi 60 mil. Kčs. Již letmý pohled ukazuje, jak pronikavě se měnová reforma vypořádala s tezaurací. Nové peníze se rychle vracejí do banky v tržbách, měnová reforma v podstatě zrychlila oběh peněz. Zvýhodněné výměny 1:5 použilo 95 % obyvatelstva...

Podáváme číselné údaje dnešního hlášení o průběhu výměny peněz, jež jsme podali Vašemu odboru 104 telefonicky.

	1.–4. 6.	5. 6.	Zvláštní stř.
a) přijato starých platidel	1 759 948		28 456
b) vydáno nových platidel	59 636		2 132
bb) z toho v poměru 1:5	27 535		
1:50	32 101		
c) počet občanů, kteří měnili platidla	188 036		995
pro osob	480 921		
na zvýhodněném poměru 1:5 podílelo se	457 662		
d) nová platidla vrácena od středisek	38 321		

54 AČNB ČB, SBČS ČB, č. kart. 6. Účetní pokyny pro provádění peněžní reformy.

55 Závěrečná zpráva o průběhu peněžní reformy v českobudějovickém kraji, b. d., SOA Tb, A JKV KSČ, fond Měnová reforma, č. kart. 479. Pravděpodobně vznikla ještě v měsíci červnu.

e) celková částka vyplacených mezd	45 474	2 804
f) celková částka vyplacených penzí	9 173	1 290
g) počet výměnných středisek	280	36
h) pokladní hotovost složená podle protokolu	137	141
i) tržby a inkasa ve starých platidlech	152 750	39 924
j) souhrn přijatých starých platidel (h+i)	289 891	39 924
k) celkový zůstatek nových platidel	112 280	
l) souhrn přijatých starých platidel vč. výměny	2 049 839 ... ⁵⁶	

Vzhledem ke specifičnosti problematiky a neustále přítomnému ideologickému náboji – viz výše – nepřekvapí, že stranou „historického pitvání“ zůstal problém, jak byly technicky zvládnuty samotné neuvěřitelně krátké přípravy a průběh výměny peněz. Jakkoliv se to může zdát provokativní myšlenka, je třeba o ní bez emocí přemýšlet. Už z toho důvodu, že nezvládnutí procesu výměny peněz v terénu znamenalo mnohde onu poslední kapku v poháru naplněném zlobou.⁵⁷ Ze všech nařízení a směrnic je patrné, že toto si stranická a státní moc uvědomovala. Tak, jak byl mobilizován represivní aparát státu včetně Lidových milicí, aby dokázal zastrašit, tak byla mobilizována celá „armáda“ úředníků. Ti museli u přepážek výměnných středisek odolat jim jistě ne nakloněným náladám občanů s vědomím, že za zády jim stojí – onen represivní aparát (jak v uniformách, tak v „civilu“) s cílem je chránit, ale i hlídat. Tento problém studia a sledování individuálních prožitků všech aktérů tohoto dramatu naznačuje možný další směr historického bádání s využitím metod oral history. Závěrem této úvahy můžeme konstatovat, že peněžní reforma z pohledu čistě technického byla zvládnuta, z pohledu čistě lidského znamenala pro stranickou a státní moc morální prohru.

...a před ní

„Vydělal ten, kdo poslechl Svobodnou Evropu. Kdo věřil Rudému právu, utřel hubu.“⁵⁸

„Nechal jsem si doma celou poslední výplatu. Dostanu z ní zpět jen malou částku, jsem však nad míru spokojen. Nyní budu mít ještě větší chuť pracovat.“⁵⁹

Na stránkách dobového tisku, v oficiální propagandě a projevech se objevuje jako

56 Údaje o výměně peněz z bodů a – l pak byly nepatrně korigovány v materiálu zpracovaném v českobudějovické pobožce Státní banky československé 15. července 1953: „a) přijato starých peněz 1 776 768, b) vydáno nových 60 488, z toho 5:1 28 416 a 50:1 32 072, c) počet občanů žádajících výměnu 169 948, pro osob 482 999 z toho 5:1 463 579, d) počet výměnných středisek 313, z toho civilních 277 a vojenských 36, e) pokladní hotovosti složené dle protokolu 143 062, f) tržby a inkasa od hospodářských organizací složené na účty u SBČS ve staré měně 149 843, g) složeno celkem starých peněz 292 905, h) a + g 2 069 673, i) částka hotovostí složených poštovními úřady a STSP ve staré měně 163 950, j) hotovosti ve staré měně deponované u SBČS –.“ Na celkovém vyznění informace to však nic nemění.

57 Blíže in: JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J.: *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*. Praha 1992.

58 Závěry z reformy, b. d., SOA Tb, A JKV KSČ, fond Měnová reforma, č. kart. 479.

59 V Koh-i-nooru hovořili o nových opatřeních strany a vlády. *Jihočeská pravda*, 5. června 1953, s. 1.

jeden z hlavních motivů reformy – vedle hospodářských – tzv. „konečné zúčtování se zbytky přežívajících třídních nepřátel“.⁶⁰

Faktem zůstává – a potvrzují to i údaje Státní banky československé,⁶¹ jakož i z nich vycházející materiály komunistických aparátů⁶² – že tezaurace peněz obyvatelstvem byla značná. Je samozřejmé, že v období rozsáhlých společenských změn po roce 1945, souvisejících s přerozdělením majetku, v období společenského neklidu, obyvatelstvo má vždy tendence shromažďovat „peníze ve slamníku“ a myslet „na zadní kolečka“. Je logické, že mezi občany, kteří majetek ukrývali a peníze tezaurovali, byli i lidé, kteří k němu přišli nečistým způsobem. A je na druhé straně zřejmé, že bylo i mnoho lidí, kteří šetřili celý život, stíradali peníze – ať již například na stavbu domu, koupi automobilu či jinou bohubilou činnost – a těsně před cílem byl jejich sen rozmetán peněžní reformou.⁶³ Pravdou je, že ve frontách před bankovní přepážkou si byli ve své zlobě a zoufalství všichni rovni.

Komunistické aparáty velice pečlivě sledovaly nálady obyvatelstva. V hlášeníh, která dostával Jihočeský krajský výbor KSČ v Českých Budějovicích, se konstatuje, že peněžní reforma způsobila mezi lidmi „...reptání a nespokojenost. Vydělal ten, kdo poslech Svobodnou Evropu. Kdo věřil Rudému právu, utřel hubu.“⁶⁴ Určité diference však přece jenom byly – na vesnici byla reakce na reformu hodnocena jako „poměrně klidnější“.⁶⁵ Nepokoje byly hlášeny především ze Strakonice, Vimperku a z Velešína.

„Zpráva o zajištění usnesení strany a vlády o měnové reformě a zrušení přidělového systému, které vyústilo v provokativní demonstraci ve Strakonících.“

... V pondělí ráno byli vysláni zástupci OV KSČ na všechny závodní organizace, kde zástupci okresního výboru zdůvodňovali usnesení strany a vlády a vysvětlovali nejasnosti, které se projeví. V závodě Česká zbrojovka byly ráno svolány schůze stranických organizací a schůze hlavního výboru. Chybou bylo, že jsme připustili, aby schůze stranických organizací i schůze hlavního výboru byly svolány rozhlasem. Takto nevhodně svolané schůze byly signálem pro provokatéry, kteří po odvolání komunistů z pracovišť mohli uplatňovat svou rozvratnickou činnost mezi masami.

Chybou bylo, že komunisté na pracovištích rozhodně nevystoupili za prosazování

60 Vedle *Rudého práva* a jiných celostátních novin, kde se tento postoj předpokládá, bylo možné dočíst se tohoto vysvětlení i v místním tisku a v podnikových novinách. Např. *Tužkař*, 6. červen 1953, *Vesnické noviny Vltavotýnska*, 10. červen 1953, *Naše vlast, časopis pro vlastivědnou práci*, 1953, č. 4.

61 A ČNB ČB, SBČS, č. kart. 5.

62 SOA Tb, A JKV KSČ ČB, fond Měnová reforma, č. kart. 479.

63 Ozebračení poctivých lidí musela přiznat i oficiální propaganda – ovšem ta tuto skutečnost činila marginální a věnovala jí vždy nepatrnou pozornost s dodatkem, že si za to mohou stejně lidé sami – např.: „...Měnová reforma postihla ovšem i část ostatního obyvatelstva, hlavně tu, která si přes všechny výzvy vlády nechávala peníze doma, a neukládala je na vkladní knížky, takže je prakticky vyřadila z oběhu. Ale tyto ztráty jsou několikanásobně vyváženy zvýšením životní úrovně pracujících, vyplývajícím jako nutný důsledek z provedené měnové reformy.“ Nová měna zvýší hospodárnost a produktivitu práce. In: *Vesnické noviny Vltavotýnska*, 10. červen 1953, s. 1.

64 SOA Tb, A JKV KSČ ČB, fond Měnová reforma, č. kart. 479.

65 Tamtéž.

usnesení strany a vlády a že referenti, kteří vysvětlovali, nebyli komunisty na pracovištích podepření a v mnohých případech naopak to byli komunisté, kteří rebelovali.

Jak se nyní zjišťuje, již v úterý odpoledne u některých zaměstnanců probleskovaly zprávy, že se připravuje na středu ráno stávka za osvobození čtyř zatčených, kteří byli zatčeni v souvislosti s pondělním srocením zaměstnanců na pracovištích a jejich provokačních řečech.

V 6,30 ve středu ráno přijel velitel Lidových milic z ČZ s. Štědrý, aby se okamžitě odebrali zástupci OV KSČ do ČZ, kde v některých odděleních zastavují práci a osazenstvo se začíná srocovat. Do České zbrojovky odjeli zástupci ÚV, KV a OV a dostavili se na sekretariát KSČ v ČZ, kde zasedal hlavní výbor a řešil situaci, která vznikla.

Po příchodu do nástrojárny, kde nastalo srocení celého závodu, mluvil nejdříve s. Nosek poměrně krátce, přerušován pískáním a řevem ‚vraťte nám naše uvězněné kamarády‘, a když viděl beznadějnost, řekl, že se to nějak udělá, což nebylo správné, a požádal, aby jej pustili, že půjde dále věc ujednat, načež odešel.

Po odchodu s. Noska vysvětlovali soudruzi Teyšl a Fíla zaměstnancům, aby se rozešli, že čtyři uvězněni byli zatčeni pro špionáž a protistátní činnost. [Následovaly vykřiky, pískání. Poté se odebralo shromáždění z nástrojárny do města, podporováno dělníky z Vlnařských závodů – pozn. autora.]

Demonstranti táhli po skupinách k okresnímu soudu, kde mysleli, že jsou čtyři zatčení uvězněni. Tam se shluklo i z ostatních závodů asi 1 200 lidí.

Na demonstraci provokativně mluvili Vondrys, Pavelka, Buchta a další, kteří byli později zatčeni.

Když svedení dělníci poznali, kdo tam mluví a koho hájí, co vlastně má znamenat tato demonstrace, například jak mluvil Vondrys – svobodné volby, aby bylo více politických stran, aby památky po Američanech byly obnoveny – začali se rozcházet a demonstrantů rychle ubývalo. Chybou bylo, že prokurátor v Českých Budějovicích s. Urválek slíbil, když jeden z provokatérů volal, aby je propustili, že tito čtyři budou přivezeni do Strakonice asi ve 12,00 hodin. Provokatéři vykřikovali, když slíbená lhůta vypršela, že nedodrželi slovo, že je podvádí atd. Mezitím přijelo vojsko, které se seřadilo u Okresního výboru Národní fronty a za pochodu se zpěvem rozrazilo demonstranty na menší skupiny, část se z nich přidala za armádu a odešla z tábořiště. Zbytek, který zůstal, byl vytlačen armádou, která se vrátila, a takto byla demonstrace likvidována. Provokatéři byli zajištěni hned na místě a ostatní, kteří unikli, pak v závodě. Aby nemohlo nastat nové srocení z odpolední směny, byli vysláni agitátoři na nádraží a na stanoviště autobusů, aby v případě vyskytnutí se nového provokatéra jej mohli likvidovat a hovořit s dělníky o nutnosti nástupu do práce.

V pátek ráno bylo přikročeno k ustavení soudružských komisí, které začaly provádět očistu od těch živelů, které šly demonstrovat nějaký převrat a aktivně se účastnily provokací na závodě a lákání ostatních pracujících do případu osvobození čtyř uvězněných.

Ve většině případech to jsou v ČZ vedoucí pracovníci, úřednický personál a bývalí

živnostníci, kteří zosnovali převrat. I v ostatních závodech očista běží, komise jsou ustaveny a fungují a podle zásluhy trestají z třídního hlediska provinilce.

K dnešnímu dni je v ČZ propuštěno asi 30 lidí a více než 50 jich ještě bude propuštěno. 30–40 jich bude přeloženo v rámci závodu podle možností, jaké závod má. Ve vlnářských závodech jich bylo prozatím propuštěno 7 a osm je jich připravováno na přeřazení v rámci závodu. V průmyslu mlékárenské výživy bylo propuštěno 10 zaměstnanců, převážně z vedoucích míst, a 2 přeřazení na horší práce. Z Kovohuti bylo propuštěno asi 6. Z ČSAD dva a z pivovaru rovněž dva zaměstnanci, neb ostatní se provokace nezúčastnili a pracovali. Z impregnyrky propuštěno 6 a další případy řeší komise. Z OÚNZ bude propuštěno 54 zaměstnanců, v Energostavu propuštěno asi 6 zaměstnanců z řad bývalých živnostníků. Propuštěné živly budou nasazeny na momentní práce a s referátem 5 dohodnuto, aby vyplnily úzké profily v cihelnách, Pozemních stavbách, Šumavských pilách, kopání parovodu atd. . .

Soudružské komise současně řeší, kde bydlí v závodních bytech títo provokatéři, posílají se výměry na přestěhování od bytových komisí. Současně bytová komise v městě dnes vydala asi 40 výměrů na přestěhování a přiděluje byty poctivým dělníkům výměnou, mají-li byty špatné nebo dojíždějí. Soudružské komise dále řeší otázku provinilců po stránce propuštění ze závodů a vystěhování. I Místní národní výbor řeší vystěhování z bytů u těch, kteří šli demonstrovat za převrat.⁶⁶

Jistou výjimku tvořil Vimperk, kde na rozdíl od jiných míst vedle pracujících tvořili aktivní složku demonstrantů též studenti vyšší hospodářské školy.

„Nejaktivnějšími účastníky demonstrace ve Vimperku byli žáci z Vyšší hospodářské školy ve Vimperku (až na 18 žáků, které se nám ihned z počátku podařilo přesvědčit, aby zůstali ve škole). Ostatní přes zákaz ředitele školy s. Hejdy opustili školu a přidali se k demonstrantům. Celý profesorský sbor zůstal pasivní. . .

15 posluchačů bylo vyloučeno pro nejaktivnější činnost v protistátní demonstraci, a to z ročníků

ze IV. roč. VHŠ	2
ze III. roč. VHŠ	4
ze II. roč. VHŠ	4
z I. roč. VHŠ	3
ze II. roč. HŠ	2
celkem	15

Třídní původ: 13 buržoazních a maloměšťáků, 2 dělničtí nebo rolničtí.

Další tresty:

- a) IV. roč. VHŠ (mimo 2 posluchačů) uložil trest III. stupně v chování a nepřipuštění k závěrečným zkouškám. Byli dáni referátu V. k dispozici k zařazení do výroby.

66 Zprávu sepsal a na Jihočeský KV KSČ v Českých Budějovicích adresoval Josef Fíla, vedoucí tajemník OV KSČ ve Strakonících. SOA Tb, A JKV KSČ ČB, fond Měnová reforma, č. kart. 479. B. d. pravděpodobně ještě v první polovině června 1953.

Dva posluchači s. Moule a Kadlec složili závěrečnou zkoušku v Jindřichově Hradci.

- b) Podmínečně vyloučeno 12*
 - c) III. stupeň z chování 23 (+ 16 ze IV. ročníků)*
 - d) Třídní důtku 3*
 - e) Ředitelskou důtku 77*
 - f) Odnětí stipendia 9*
 - g) Snížení stipendia 41*
- Pochvala za vzorné chování 18.*⁶⁷

Viděno represivním aparátem

Situaci v kraji pečlivě monitorovaly Veřejná i Státní bezpečnost, kde se sbíhaly veškeré informace z kraje a odkud pak šly zpracovány jednak na Jihočeský krajský výbor Komunistické strany Československa a Krajský národní výbor, jednak k nadřízeným centrálním složkám Státní bezpečnosti. Ve zprávě z 2. června 1953⁶⁸ se hovoří o „*neustálené situaci*“ v kraji. Pečlivě se sledovaly a vyhodnocovaly veškeré stávky v kraji.⁶⁹

Okres	Počet závodů (stávek)	Celkový počet zaměstnanců	Trvání stávky (hod.)	Počet stávkujících	Předvedených osob	Po výslechu propuštěno	Zatčeno	Prozahálených hodin
Strakonice	10 (11)	10 470	65	2 765	30	12	18	179 725
Vimperk	7 (7)	1 814	33,30	1 215	11	2	9	40 702,30
Prachatice	1 (1)	200	5	150	1	1	0	750
Písek	4 (4)	2 340	5,30	310	0	0	0	1 705
Tábor	1 (1)	1 000	5,30	800	3	0	3	4 400
Kaplice	1 (2)	1 200	10,30	745	3	0	3	7 822,30
Jindř. Hradec	1 (1)	12	2	12	0	0	0	24
Vodňany	1 (1)	145	1	15	0	0	0	15
T. Sviny	1 (1)	200	1	50	1	0	1	50

⁶⁷ Zprávu vypracoval OV KSČ, bez podpisu, dne 3. 6. 1953, odesláno na ÚV KSČ v Praze. SOA Tb, A JKV KSČ ČB, fond Měnová reforma, č. kart. 479.

⁶⁸ Situační zpráva o výměně peněz v kraji Českobudějovickém dne 2. 6. 1953, č. jedn. VB-885-13/01 taj 1953, SOA Tb, A JKV KSČ ČB, Měnová reforma, č. kart. 479.

⁶⁹ Krajská správa StB České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, Archiv Ministerstva vnitra Praha (dále jen AMV), fond (sign.) 310-72-30.

Budějovice	1 (1)	500	2	250	0	0	0	500
<i>Souhrn</i>	28 (30)	17 881	131,00	6 312	49	15	34	235 694

Podíváme-li se na tabulku, zjistíme následující. Počet stávek a aktivních účastníků na nich se podlejších nebyl zdaleka tak vysoký, abychom mohli mluvit o masovém odporu obyvatelstva.⁷⁰ Zdaleka také neplatí, že více stávek a větší účast na nich byla ve větších průmyslových městech – viz příklad Českých Budějovic, Písku, Tábora, Jindřichova Hradce.

Nejdramatičtější byla situace ve Strakonících a Vimperku,⁷¹ větší účast ve stávkách zaznamenali též v Písku a Velešíně na Kaplicku.

Okres Strakonice:⁷²

Název a místo závodu	Celkový počet zaměstnanců	Datum stávky	Počet účastníků stávky	Předvedených osob	Po výsledku propuštěno	Zatčeno
Česká zbrojovka, n. p. (ST)	6 200	1. 6. 6,00–11,30 3. 6. 7,00– 4,00	150 1 500	19	6	13
Šumavské pily, n. p. (ST)	50	3. 6. 8,20– 4,00	25	0	0	0
Okresní komunální podnik staveb. (ST)	190	3. 6. 8,30–14,00	160	2	0	2
Vlnařské závody (ST)	3 100	3. 6. 8,00–14,00	500	6	5	1
Kovohutě (ST)	140	3. 6. 8,20–14,00	40	1	0	1
Průmysl mléčné výživy (ST)	120	3. 6. 8,20–14,00	70	1	0	1
Impregnační závody (ST)	130	3. 6. 8,00–14,00	80	1	1	0

70 Na druhé straně se ovšem nedá zjednodušeně dát rovnítko mezi celkovou nespokojeností a počtem aktivních účastníků stávek a demonstrací.

71 K tomu blíže PETRÁŠ, Jiří: *Průběh měnové reformy ve Strakonících*. In: *Výběr, časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*, R. XXXII, 1995, č. 3, s. 217–219; TÝŽ: *Postih účastníků demonstrace ve Vimperku 1953*. In: *Výběr, časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*, R. XXXIII, 1996, č. 2, s. 143–144; TÝŽ: *Akce „Strakonice – Vimperk“ 1953*. In: *Výběr, časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*, R. XLII, 2005, č. 1., s. 37–43..

72 Krajská správa StB České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, AMV Praha, fond 310-72-30.

Energostav (ST)	80	3. 6. 8,00–14,00	60	0	0	0
Jč. pivovary (ST)	80	3. 6. 8,00–14,00	30	0	0	0
Sdružený komu- nální podnik (ST)	380	3. 6. 8,00–14,00	150	0	0	0
<i>Souhrn</i>	10 470		2 765	30	12	18

V samotných Strakonících byla situace nejvýbušnější 3. června, kdy se stávky zúčastnila část zaměstnanců České zbrojovky a Vlnářských závodů. Za centrum protistátních akcí byla jednoznačně považována Česká zbrojovka.⁷³ Na Strakonicku stávkovalo ještě v Blatné ve dnech 1. a 2. června 170 zaměstnanců pobočky strakonické ČZ z celkového počtu 175.⁷⁴ Dne 2. června navíc ještě stávkovalo kompletně všech 107 zaměstnanců blatenského Armastavu.⁷⁵ V Blatné nebyla žádná osoba předvedena či zatčena.⁷⁶

Okres Vimperk:⁷⁷

Název a místo závodu	Celkový počet zaměst- nanců	Datum stávky	Počet účastníků stávky	Předve- dených osob	Po výsledku propuště- no	Zatčeno
Šumavan (Vimperk)	600	4. 6. 6,45–14,00	550	4	1	3
Jitona (Vimperk)	250	4. 6. 8,10–14,00	200	0	0	0
Jihočeské tiskárny (Vimperk)	240	4. 6. 8,40–14,00	200	0	0	0
Armastav (Vimperk)	500	4. 6. 13,10–14,00	150	4	0	4

73 Jako příčina stávky 1. 6. bylo uvedeno nedostatečné politické zdůvodnění základních organizací KSČ a nesprávné vysvětlení mzdových záležitostí vedením závodu. O dva dny později se příčina opakovala, navíc k ní byla přičtena snaha „provokátérů“ vynutit si propuštění zatčených z 1. 6. U všech ostatních strakonických podniků byla jako příčina uvedena nespokojenost zaměstnanců s výměnou peněz v poměru 1:50, navíc opět snaha o propuštění zatčených z 1. 6. – Krajská správa StB České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, AMV Praha, fond 310-72-30.

74 Údajně z důvodu nepochopení nových mezd a ze solidarity se strakonickým závodem. – Krajská správa StB České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, AMV Praha, fond 310-72-30.

75 Zaměstnanci Armastavu, kteří obdrželi zálohu na květen až 1. 6., žádali, aby tato byla vyplacena v poměru 1:5, a navíc požadovali zařazení do vyšších platových tříd bez zpevnění norem. – Krajská správa StB České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, AMV Praha, fond 310-72-30.

76 Krajská správa StB České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, AMV Praha, fond 310-72-30.

77 Tamtéž.

Šumavské pily (Vimperk)	54	4. 6. 8,40–14,00	30	2	0	2
Jč. pivovary (Vimperk)	80	4. 6. 9,25–14,00	5	0	0	0
Vyšší hosp. škola (Vimperk)	90	4. 6. 9,50–14,00	80	1	1	0
<i>Souhrn</i>	1 814		1 215	11	2	9

Ve Vimperku proběhla demonstrace o den později než ve Strakonících, i když vzhledem k velikosti města s nemenší intenzitou. Středisko odporu bylo v podniku Šumavan.⁷⁸ Zajímavá je skutečnost, že se akce zúčastnila i drtivá většina studentů Vyšší hospodářské školy ve Vimperku – tímto se také liší vimperské události od ostatních míst Jihočeského kraje.

Na Kaplicku byly demonstrace zaznamenány pouze ve Velešíně, kde měl sídlo n. p. Motorlet. Dne 30. května 1953 zde stávkovalo v době od 18,30 do 22,00 hodin celkem 45 osob.⁷⁹ O dva dny později, 1. června, to však bylo již 700 osob.⁸⁰

Ve dvou dnech, v malém počtu a především nekoordinovaně a živelně proběhla demonstrace části pracujících píseckých továren.⁸¹

<i>Název a místo závodu</i>	<i>Celkový počet zaměstnanců</i>	<i>Datum stávky</i>	<i>Počet účastníků stávky</i>	<i>Předvedených osob</i>	<i>Po výsledku propuštěno</i>	<i>Zatčeno</i>
Jitex Písek	2 000	3. 6. 9,30–11,30	200	0	0	0
Šumavské pily Písek	40	4. 6. 7,30–9,00	40	0	0	0
Oděvní tvorba Písek	50	4. 6. 10–11,00	50	0	0	0
Kovosvit Písek	250	4. 6. 10–11,00	20	0	0	0
<i>Souhrn</i>	2 340		310	0	0	0

78 Zaměstnanci n. p. Šumavan požadovali zvýšení mezd, snížení cen másla a cukru a propuštění čtyř zatčených ve Strakonících (!). Navíc podle zdroje situaci nezvládlo politické vedení, stranická organizace. Podle téže zprávy byla účast na stávce u zaměstnanců ostatních podniků a Vyšší hospodářské školy vyprovokována průvodem stávkujících Šumavanu a podporou jejich požadavků. – Krajská správa StB České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, AMV Praha, fond 310-72-30.

79 Zaměstnanci vyslechli údajně pro poruchu závodního rozhlasu pouze část rozhlasové relace a následně nebyli vedením podniku správně informováni. – Krajská správa StB České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, AMV Praha, fond 310-72-30.

80 Stávkující zaměstnanci nesouhlasili s provedením měnové reformy, odmítli vysvětlení funkcionářů KSČ. – Krajská správa StB České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, AMV Praha, fond 310-72-30.

81 Tamtéž.

Nejmarkantnější rozdíl mezi Strakonice a Vimperkem na jedné straně, a Pískem, resp. dalšími městy regionu na straně druhé, je vedle kvantitativních ukazatelů i ve zjevné nekoordinovanosti demonstrujících. I v samotném Jitexu, odkud pocházela většina demonstrujících, se akce zúčastnila pouze desetina zaměstnanců.⁸² Na ostatních místech regionu byla situace v porovnání se Strakonice a Vimperkem poměrně klidná. Na Prachaticku stávkovali 2. června v době od 6,00 do 11,00 hodin zaměstnanci národního podniku Šumavan,⁸³ na Táborsku o den dříve od 8,30 do 14,00 hodin v Kovosvitu Sezimovo Ústí.⁸⁴ Dne 2. června stávkovali od 7,00 do 8,00 hodin zaměstnanci Jitexu Vodňany.⁸⁵ Následujícího dne pak projeví otevřeně svoji nespokojenost na Silniční správě v Jindřichově Hradci⁸⁶ (7,00–9,00), v národním podniku Igla Trhové Sviny⁸⁷ (14,00–15,00) a národním podniku Sfinx v Českých Budějovicích.⁸⁸ Jak výše uvedeno, celkem byly zatčeny v přímé souvislosti se stávkami na konci května a začátku června 1953 v českobudějovickém kraji 34 osoby.⁸⁹ Ve Strakonice byl jejich počet nejvyšší – celkem 18 osob, ve všech případech šlo o muže.

Věk zatčených:

Od 20 do 30 let	5
Od 31 do 40 let	7
Od 41 do 50 let	5
Nad 60 let	1

Sociální původ zatčených:

Živnostník	4
Konstruktér	1

82 Jako příčina demonstrace byla v Jitexu Písek, Šumavských pilách a v Oděvní tvorbě Písek uvedena nedostatečná politická příprava a nespokojenost zaměstnanců s propočtením mzdy za prvou polovinu května v poměru 1:50. U zbývajících podniků to byla údajně obava jejich zaměstnanců, že zboží v obchodech bude vyprodáno. Proto se zaměstnanci těchto podniků dožadovali přerušení práce za účelem nákupu ve městě. – Krajská správa StB České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, AMV Praha, fond 310-72-30.

83 Podle zprávy Státní bezpečnosti byla na závodě provedena nedostatečná politická příprava a zaměstnanci byli nespokojeni s přepočtením mzdy za první polovinu května v poměru 1:50. – Tamtéž.

84 Důvod – celková nejasnost mzdových otázek v souvislosti s peněžní reformou. Navíc údajně podcenění situace ze strany závodních stranických a odborových orgánů. – Tamtéž.

85 Stávkující chtěli vyplatit celou květnovou výplatu v poměru 1:5. – Tamtéž.

86 Osazenstvo závodu žádalo vysvětlení mzdových otázek, mělo obavu z malého výdělku. – Tamtéž.

87 Opět nedostatečná politická příprava, ale zejména nejasnosti v otázce přepočítávání mzdy za květen a daně ze mzdy. – Tamtéž.

88 Podcenění situace ze strany KSČ a vedení podniku, jakož především nespokojenost zaměstnanců s proplácením částí mzdy v poměru 1:50. – Tamtéž.

89 Následující údaje o zatčených v kraji českobudějovickém vychází z Hlášení KS StB A-0049/01-53 Ministerstvu národní bezpečnosti, Správě státněbezpečnostních vyšetřování. Akce „Reforma“ k č. j. A-988/605/II-53, AMV Praha, fond H-193.

Dělník ⁹⁰	10
Úředník	2
Voják	1

Členství v politických stranách:

Bez politické příslušnosti	11
Člen KSČ	3
Člen národně socialistické strany	2
Původně národní socialista, poté KSČ	1
Člen Československé strany lidové	1

Ve Vimperku bylo zatčeno šest mužů a tři ženy. Z tohoto počtu bylo ve věku od 18 do 30 let šest osob, od 31 do 40 let jedna osoba, stejně tak jako do 50, resp. 60 let. Čtyři z nich byli dělníci, tři úředníci, jeden bývalý živnostník a u jednoho z nich sociální původ nebyl uveden. Šest osob bylo bez politické příslušnosti, dvě pak členy KSČ,⁹¹ u jedné pak údaj nebyl uveden.

Čtyři zatčení z Táborska byli dělníci, muži, z Kovosvitu Sezimovo Ústí. Jeden z nich byl ve věku mezi 20–30 lety, zbývající tři pak mezi 40–50 lety. Všichni byli bez politické příslušnosti.

V Motorletu Velešín byli zatčeni celkem tři muži, po jednom ve věku 18 let, od 20 do 30 let a od 40 do 50 let, jeden dělník, jeden živnostník a jeden státní zaměstnanec. Dva z nich byli bez politické příslušnosti, třetí z nich člen KSČ.

V následujících dvou týdnech bylo v regionu zatčeno celkem sedm osob z důvodu pobuřování a účasti na demonstracích, ovšem nešlo o jejich aktivní organizátory.⁹² Další 22 osoby byly zatčeny pro hospodářské delikty související s peněžní reformou.⁹³ Situační zpráva z 4. června⁹⁴ hovoří o tom, že mezi obyvatelstvem je klid – ovšem mimo závody. Z některých prodejen je hlášen nedostatek některých potravin, zejména pak másla, sádla a masa. „*Nepříznivé situace*“ byly hlášeny ze závodů, kde

90 Na tomto, byť malém, vzorku je vidět, že propagandistické řeči o živnostenském původu tzv. podvratných živlů až tak zcela z reality nevycházely.

91 Z toho jedna osoba byla původně členem sociální demokracie a od roku 1948 KSČ.

92 Hlášení KS StB A-0049/01-53 Ministerstvu národní bezpečnosti, Správě státněbezpečnostních vyšetřování. Akce „Reforma“ k č. j. A-988/605/II-53, AMV Praha, fond H-193.

93 Celkem 11 osob bylo zatčeno pro ukrývání a odejmutí zboží různého druhu z prodejen před inventurou, 8 osob pro neoprávněné vydávání potvrzení k výměně peněz kulakům a jiným nepřátelským živlům, jakož i za jiné machinace, 3 osoby pak za machinace při prodeji zboží 1. 6., za nedodržování nařízení o prodeji a za předražování zboží. – Hlášení KS StB A-0049/01-53 Ministerstvu národní bezpečnosti, Správě státněbezpečnostních vyšetřování. Akce „Reforma“ k č. j. A-988/605/II-53, AMV Praha, fond H-193.

94 Situační zpráva pro den 4. 6. 1953, č. jedn. VB-885-20/01 taj. 1953, SOA Tb, A JKV KSČ ČB, Měnová reforma, č. kart. 479.

docházelo k „*vystupování reakčních živlů*“. Příčina byla spatřována ve špatném výkladu nových mzdových pravidel a neinformovanosti ze strany vedení jednotlivých podniků. Tato „*nepříznivá situace*“ byla hlášena ze závodů Státní lesy Jindřichův Hradec, Armastav Prachatice (hlášena stávka 160 zaměstnanců, což činilo 90 % závodu). V závodech Kovošvit, Merkur a Jitona došlo k jednohodinovému zastavení práce, nepokoje probíhaly i v písecké Šumavské pile. Ve vimperských továrnách demonstrovalo proti peněžní reformě asi 1 000 osob, z toho v Šumavanu 300, Jitoně 130, Jihočeských tiskárnách 100, Armastavu 80, Státních statcích 15, Strojní traktorové stanici 9 a v pivovaru 24 osob. Nepokoje byly hlášeny i z Igly Trhové Sviny. V Českých Budějovicích bylo hlášeno přerušení práce ze závodů ČSD, Výtopna, ČSAD, Motor Union, Budvar, Jihočeský průmysl masný, Jatky, 1. českobudějovický pivovar, Merkur, Elektrárna a Tabáková továrna.

Státní mašinerie tvrdě postihla každého, kdo se odvážil dát najevo svoji nespokojenost s reformou. Je typické, že se problém okamžitě převáděl na politickou, ideologickou a třídní rovinu. Tento fakt více než cokoliv jiného dotvrzuje ideologickou podstatu peněžní reformy z roku 1953.

Komunistická strana Československa – přesněji řečeno její čelní představitelé na všech stupních – se ohlížela do svých řad a zjišťovala, jak si jednotliví komunisté vedli v přísně sledovaném období – včetně nomenklaturních kádrů. Vcelku alibisticky – srovnáme-li to s údaji stejné provenience – bylo konstatováno,⁹⁵ že proti peněžní reformě „*byly většinou reakční a deklasované živli, k nimž se přidalo jen několik málo jedinců*“. Všichni tito byli „*po zásluze potrestáni*“. O samotných komunistických funkcionářích pak zpráva konstatovala, že situaci „*vesměs zvládli*“ [ponechán pův. pravopis; pozn. red.]. Na základě těchto prověrek pak bylo v rámci Jihočeského kraje v oblasti obchodu a financí⁹⁶ navrženo k odvolání 20 vedoucích pracovníků oproti 53, jejichž chování bylo shledáno nezávadným. S výhradami pak bylo potvrzeno ve funkci 18 osob. V oblasti státních pracovních záloh⁹⁷ byli v rámci kraje odvoláni 3 funkcionáři, potvrzeno ve funkci 25 osob a s výhradou potvrzena 1 osoba.

V oblasti „*lidové správy*“⁹⁸ byli podrobeni prověrkám pracovníci Krajského národního výboru, okresních i místních národních výborů. Z nich pak dostali 3 pracovníci Krajského národního výboru, členové KSČ, stranické tresty, dva pracovníci Jednotného národního výboru byli propuštěni. Dále bylo ve *Zprávě* neadresně konstatováno, že „*osm rušivých jevů nespokojenosti u funkcionářů MNV v Červeném Újezdci, Jaronicích, Lhoticích, Municích a Opalicích bylo řešeno Okresním výborem Komunistické strany Československa prostřednictvím místních organizací KSČ a sou-*

95 Závěry z měnové reformy, b. d. Materiál vytvořen pravděpodobně ještě v průběhu června, nejpozději v průběhu července 1953. SOA Tb, A JKV KSČ ČB, fond Měnová reforma, č. kart. 479.

96 Tamtéž.

97 Tamtéž.

98 Zpráva o průběhu peněžní reformy v lidové správě v Českobudějovickém kraji, b. d. Materiál vytvořen paralelně s předchozím (viz pozn. č. 69). SOA Tb, A JKV KSČ ČB, fond Měnová reforma, č. kart. 479.

časně *Jednotným národním výborem prostřednictvím místních národních výborů*.⁹⁹ Dále *Zpráva* konstatuje, že byli propuštěni 2 funkcionáři Okresního národního výboru v Jindřichově Hradci, 1 pracovník ONV Strakonice, 1 z ONV Tábor a 3 z ONV Vimperk.

Samozřejmě, že byla provedena i prověrka pracovníků a funkcionářů aparátu Okresního výboru KSČ ve Strakonících.¹⁰⁰ Z nich „byl odstoupen“ pouze jediný – vedoucí tajemník OV KSČ Josef Fíla. Čtyři funkcionáři byli potvrzeni ve funkcích s výhradami, zbytek potvrzen bez výhrad. Pracovníci revizní komise OV KSČ Strakonice byli potvrzeni ve svých funkcích všichni – pouze dva s výhradami.¹⁰¹

Měnová statistika

Státní banka československá, resp. její místní pobočky, nebyla pouze místem, kde se peníze vyměňovaly. Ona byla také místem, kde se shromažďovaly informace o těch, kteří je vyměňovali. Banka získávala informace a předávala je stranickým a státním orgánům.¹⁰² Tak bylo možné zjistit, kdo si kolik peněz vyměnil, jeho sociální postavení a pracovní zařazení. Dozvíme se i jeho povolání či sociální postavení původní, jestliže po únoru 1948 doznalo změn.¹⁰³ Banka též v průběhu celého roku 1953 zjišťovala ceny základních druhů potravin na černém trhu, od června pak v prodejní síti.

Nejprve začneme sledováním cen.¹⁰⁴

Šetření cen selského¹⁰⁵ a černého trhu:¹⁰⁶

druh zboží (měrná jednotka)	ceny černé neb „selského trhu“ (15. dne vykazovaného měsíce)				
	I.	II.	III.	IV.	V.
brambory (1 kg)	7,-	7,-		–	–
maso vepřové (1 kg)	250,-	250,-	–	200,-	200,-
maso uzené – bez kosti (1 kg)	300,-	300,-	–	350,-	–

99 Tamtéž.

100 Prověrka členů a náhradníků pléna OV KSČ Strakonice – jak pracovali v zajišťování usnesení strany a vlády o peněžní reformě, b. d. Materiál vytvořen paralelně s předchozími (viz pozn. č. 69 a 72). SOA Tb, A JKV KSČ ČB, fond Měnová reforma, č. kart. 479.

101 Tamtéž.

102 Z hlediska dnešního můžeme hovořit o zneužívání informací. Nutno však podotknout, že tento postup státní moci v určité vypjaté situaci je nadčasový a vždy se dá skrýt pod heslo „vyšší zájmy“.

103 V tomto případě je však problém s věrohodností a úplností údajů.

104 Šetření cen selského a černého trhu. Schváleno SÚS pod č. j. Vk 460/594 – 26/9 – 52 ze dne 1. 12. 1952. A ČNB ČB, SBČS, č. kart. 5.

105 Selským trhem se rozumí prodeje nadkontingentních zemědělských produktů. Tamtéž.

106 Pramen necitujeme doslovně, vybíráme pouze základní druhy potravin.

maso uzené – s kostí (1 kg)	270,-	270,-	–	300,-	–
sádlo vepřové – škvařené (1 kg)	400,-	400,-	–		450,-
máslo nepřepuštěné (1 kg)	400,-	400,-	–	400,-	400,-
mléko plnotučné (1 l)	10,-	10,-	9,-	10 až 12,-	12,-
vejce (1 ks)	9,50	9,50	–	7 až 7,50	7,-
med (1 kg)	190,-	190,-	190,-	–	–
tvaroh měkký (1 kg)	–	60 až 80,-	60 až 80,-	80,-	–
chléb (1 kg)	–	–	–	16,-	–
pšeničná mouka hrubá (1 kg)	–	–	–	–	38,-

Totéž zboží po provedení peněžní reformy:

	VI.	VII.	IX.	XI.	XII.
brambory	–	2,-	–	–	–
maso vepřové	27,-	26,-	25,-	28,-	25–28,-
maso uzené, bez kosti	34,-	–	–	–	–
máslo nepřepuštěné	40,-	45,-	40,-	42,-	40,-
mléko plnotučné	–	2,-	2,-	–	2,20
vejce	1,05	1,-	1,-	1,60 až 1,70	1,60
med	35,-	35,-	35,-	–	35,-
tvaroh měkký	–	–	10,-	–	–
pšeničná mouka hrubá	–	–	6,-	–	–

Na první pohled vidíme poměrně značný pokles cen základních druhů potravin. Tyto nové ceny byly stanoveny jako určitý kompromis mezi cenami vázanými a cenami černého trhu.¹⁰⁷ Na druhou stranu vah je však třeba dát dramatický zásah reformy do peněženek obyvatelstva a v důsledku toho okamžité snížení životní úrovně obyvatelstva.¹⁰⁸

107 Blíže JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J.: *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*. Praha 1992.

108 Z hlediska dlouhodobého byl sice příznivý ten fakt, že ceny potravin a jiného zboží byly prakticky až do 80. let téměř neměnné, což bylo důležité pro pozdější vývoj, avšak z hlediska dobového, co se týká předmětu naší práce, toto nemá žádný význam.

Jednotlivými pobočkami byl zpracováván i seznam osob, které vyměňovaly částky vyšší než 100 000,- Kčs. Tyto údaje pak byly sumárně zpracovány za celý Jihočeský kraj ve zprávě „Zkušenosti při provádění výměny peněz – I. Etapa.“¹⁰⁹ Zde se můžeme dočíst, že „Nejnižší průměr výměny na osobu byl v dělnických střediscích ve Kvildě na Šumavě, v Jance v Milevsku, Zbrojovce ve Strakonících, Vlnařských závodoch ve Strakonících a Šroubárně v Českých Budějovicích, největší naproti tomu převážně ve střediscích, kde převládalo venkovské obyvatelstvo.

Držby větších hotovostí, ať již v bankovkách či mincích, byly zdůvodňovány pouze v ojedinělých případech. Vzhledem k tomu, že vedoucí středisek byly ve většině případů osoby neznalé místních poměrů, jsou zprávy, jež jsme dostali v tomto směru od poboček velmi neúplné.“¹¹⁰ Přiložený jmenný seznam osob, které měnily více než 100 000,- Kčs, činí za celý Jihočeský kraj celkem 215 jmen. Z toho 1 osoba měnila více než 400 000,- Kčs, 1 více než 300 000,- Kčs a 13 osob nad 200 000,- Kčs.¹¹¹

Pro okres České Budějovice jsou údaje následující: osob, které měnily více než 100 000,- Kčs bylo celkem 28. Z toho byly 3 osoby, které měnily sumu 200 000,- Kčs a vyšší. Žádná však nepřesáhla hodnotu 230 000,- Kčs. Z těchto 28 osob měnilo 13 přímo v Českých Budějovicích, ostatní pak na jiných místech okresu.¹¹²

Povolání těchto 28 lidí:¹¹³

dělník	5	důchodce	6
zemědělec ¹¹⁴	6	úředník	1
živnostník	5	lékař	1
státní zaměstnanec	3	sběr léčivých bylin	1

Analytická část, kterou Státní banka československá, resp. její jednotlivé pobočky, prováděla ve spolupráci se Státním úřadem statistickým, měla dvě etapy, které se navzájem překrývaly¹¹⁵ a při každé z nich se používala poněkud odlišná metodika pro výzkum sociálního rozvrstvení obyvatelstva.¹¹⁶ Nejednotnost a chaotičnost při vydávání jednotlivých vyhlášek pak zanesly zmatek do zpracovávání údajů.

109 Zkušenosti při provádění výměny peněz – I. etapa, zpracováno československou pobočkou Státní banky československé dne 14. července 1953. A ČNB ČB, SBČS, č. kart. 5.

110 Tamtéž.

111 Tamtéž.

112 Tamtéž.

113 V materiálu uvedeno jako „povolání nyníjší“ – míněn tedy stav z roku 1953, nejsou uvedeny poznámky o případné změně profesního či sociálního statutu, která by souvisela se společenskými změnami ve společnosti po roce 1948.

114 U pěti z nich uvedeno „zemědělec“, u jednoho z nich „rolník“.

115 Předělem mezi I. a II. etapou byl přelom měsíců června a července.

116 V I. etapě se statistické údaje metodicky řídily oběžníkem 14/13 z 19. 6. 1953, ve II. etapě pak podle oběžníku 14/16 ze dne 4. 7. 1953. Hlavní rozdíl byl především v klasifikaci výměnných středisek podle jednotlivých vrstev obyvatelstva do sedmi různých povolání. Zatímco dle dotazníku 14/13 byla v I. etapě zařazována většina středisek do skupiny „obyvatelstvo povoláním různé a penzisté“, bylo toto po konzultaci se Státním úřadem statistickým ve II. etapě dotazníkem 14/16 pozměněno.

„Odvoláváme se na dnešní telefonický rozhovor se s. ing. Daněčkem, jímž jsme byli velmi překvapeni.

Hlášení dle oběžníku 14/13 vyhotovili jsme a odeslali v předepsaném termínu dne 14. července t. r. a po více než třech týdnech žádáte obratem přepracování s tím, že neodpovídalo požadavkům citovaného oběžníku.

Stejným způsobem jako my vykládaly si oběžník č. 14/13 i ostatní pobočky v kraji, a proto nás opravdu udivuje Vaše sdělení, že jsme jedinou krajskou pobočkou, jež Vám údaje nepředala v požadované formě.

Na základě výslovného pokynu v oběžníku č. 14/16, že změněné dispozice ohledně II. etapy netýkají se I. etapy, postupovaly pobočky v kraji dle ustanovení oběžníku č. 14/13 nezávisle na nás a je jistě zajímavé, že si je vykládaly souhlasně s námi. Z toho důvodu nepoužily s jedinou výjimkou při vypracování svých zpráv tiskopisů pro II. etapu, jež by nám mohly poskytnout údaje pro zprávu dle Vašich požadavků. Ze sledovaných středisek v I. etapě nemáme k dispozici ani celkovou částku vyměňovaných starých peněz, ani počet všech případů a osob, vše rozdělených dle jednotlivých skupin pro výpočet průměrů ve skupinách dle bodu 1 a 2 výše uvedeného oběžníku, ani celkový počet výměn ve skupinách, aby bylo možno zjistit % podíl z celkového počtu výměn té které skupiny. Nemůžeme pochopitelně pobočky zatěžovat žádostí o dodatečné šetření.

Abychom však přesto vyhověli vašemu přání, zpracovali jsme dosavadní hlášení, jež máme od 4 poboček z II. etapy. Výsledky Vám v příloze zasláme.

Jedná se celkem o 25 středisek z celkového počtu 277 středisek v kraji, t. j. cca 10 % středisek všech typů z okresů České Budějovice, Písek, Strakonice a Trhové Sviny.

Závěrem chtěli bychom poznamenat, že zkušenosti z tohoto případu svědčí o tom, že je opravdu na místě bod 21. příkazu s. gen. ředitele č. 45 z 1. 8. 1953, týkající se jasné formulace oběžníků a pokynů, aby se napříště zabránilo podobným nedopatřením.¹¹⁷ Vedle „kouzelného“ úřednického slohu a jazyka je ze zprávy jasně patrná zloba místních úředníků na své pražské nadřízené.¹¹⁸ Statistické údaje pro první etapu vychází z údajů, které do krajské českobudějovické pobočky Státní banky československé zaslalo 66 středisek z úhrnného celokrajského počtu 277.¹¹⁹

Na domácnost bylo průměrně¹²⁰ vyměňováno Kčs 11 067,- ve starých penězích, na osobu bylo průměrně¹²¹ vyměňováno Kčs 3 894,- starých peněz.

117 Zasláno českobudějovickou pobočkou Státní banky československé do pražského ústředí dne 6. 8. 1953. A ČNB ČB, SBČS, č. kart. 5.

118 Zmatek, který díky nejasné a chaoticky formulovaným požadavkům nadřízených orgánů panoval na jednotlivých pobočkách, jakož i změna metodiky relativizují veškeré statistické souhrny prováděné v souvislosti s peněžní reformou. I tak však podávají cenný, zajímavý a poměrně přesný obraz reality. Nutno také podotknout, že sociálním rozvrstvením obyvatelstva při výměně peněz se dosud žádná práce nezabývala.

119 Výkaz sociálního rozvrstvení obyvatelstva při výměně peněz v červnu 1953. A ČNB ČB, SBČS, č. kart. 5.

120 Jde o aritmetický průměr z hlášení středisek.

121 Viz pozn. 120.

	10 – 50 000	nad 50 000	z toho nad 100 000
zemědělci	3 977	417	75
členové JZD I. a II. typu	31	2	–
členové JZD III. a IV. typu	497	40	6
horníci	44	3	–
ostatní dělníci	4 464	312	27
úředníci	1 296	61	6
samostatní podnikatelé a svobodná povolání	606	71	19
ostatní	2994	724	61
celkem	13 909	1 230	194

Navíc celkem 10 osob měnilo mince v hodnotě nad 100 korun – z toho byli 2 zemědělci, 2 ostatní dělníci, 5 samostatní podnikatelé a svobodná povolání a 1 ostatní.

Pro II. etapu je údajů nepoměrně více a mají daleko větší vypovídací hodnotu. Základem je oběžník 14/16 ze dne 4. července 1953¹²² a na jeho základě tvořené výkazy,¹²³ které vyplňovaly podle nové metodiky vybrané jednotlivé pobočky, a následně pak sumární výkaz za celý Českobudějovický kraj. Z toho lze vyčíst, že celkem bylo v kraji České Budějovice provedeno 168 720 výměn pro celkem 473 328 obyvatel.¹²⁴

Obyvatelstvo bylo dle oběžníku 14/16 rozděleno do následujících skupin:

1. samostatně hospodařící zemědělci,
2. členové JZD I. a II. typu,
3. členové JZD III. a IV. typu,
4. horníci a hutníci,
5. ostatní dělníci,
6. úředníci,
7. samostatní podnikatelé a svobodná povolání,
8. ostatní.¹²⁵

Při výměně platidel došlo také ke schodkům, a to jak v samotných výměnných

122 Oběžník 14/16 „Zkušenosti při provádění výměny peněz“ ze dne 4. 7. 1953. A ČNB ČB, SBČS, č. kart. 5.

123 Výkaz resp. Sumární výkaz sociálního rozvrstvení obyvatelstva při výměně peněz v červnu 1953. Schváleno Státním úřadem statistickým pod č. j. Vk 420/168 – 2/7-53 ze dne 2. července 1953. A ČNB ČB, SBČS, č. kart. 5.

124 V okrese České Budějovice 32 125 výměn pro 82 296 obyvatel, Český Krumlov 8 523 výměn pro 25 661 obyvatel, Jindřichův Hradec 12 108 výměn pro 33 765 obyvatel, Kaplice 7 263 výměn pro 20 312 obyvatel, Milevsko 8 450 výměn pro 25 479 obyvatel, Písek 15 709 výměn pro 42 520 obyvatel, Prachovice 7 189 výměn pro 22 354 obyvatel, Soběslav 8 831 výměn pro 24 436 obyvatel, Strakonice 11 843 výměn pro 34 895 obyvatel, Tábor 16 122 výměn pro 44 445 obyvatel, Trhové Sviny 6 544 výměn pro 18 536 obyvatel, Třeboň 11 090 výměn pro 31 420 obyvatel, Týn nad Vltavou 7 397 výměn pro 22 762 obyvatel, Vimperk 7 156 výměn pro 20 326 obyvatel, Vodňany 8 370 výměn pro 24 121 obyvatel. – Tamtéž.
125 Viz pozn. 122.

střediscích, tak i na pokladnách SBČS. V celé Československé republice bylo zjištěno 2 496 schodků o celkové výši 425 121,- Kčs.¹²⁶ Naopak přebytky dohromady činily 186 385 Kčs.¹²⁷ Problémy schodků byly řešeny na základě usnesení bankovní správy ze dne 20. října 1953, kdy byly ustaveny v ústředí v Praze a oblastním ústavě v Bratislavě tříčlenné komise, které prověřovaly veškeré schodky nad 100,- Kčs v nové měně a nad 5 000,- Kčs ve staré měně. Za Českobudějovický kraj činily schodky v nové měně celkem 14 054,77 Kčs, z toho připadla na pokladny samotné banky částka 7 552, 44 Kč, a manka na střediscích celkem činila 6 502,33 Kčs.¹²⁸ Ve staré měně pak byl celkový schodek ve výši 267 790,50 Kčs, z toho připadla na samotné pokladny banky částka 27 760,30 Kčs a na jednotlivá střediska 240 030,20 Kčs.¹²⁹ Tyto finanční nesrovnalosti byly vesměs zdůvodňovány pracovním vypětím a výjimečnou situací, jakož mnohdy i nezkušeností jednotlivých pracovníků.

Zpočátku byli jednotliví vedoucí středisek, kde se příslušný schodek nacházel, bráni k odpovědnosti a vyzváni k úhradě schodků. To však samozřejmě „... odmítají a odůvodňují to tím, že nebyl čas na přepočítávání nových platidel, přičemž bylo možno, že některé doklady nebyly účetně podchyceny, jelikož se jeví přebytek ve staré měně.“¹³⁰ V následné úřední korespondenci se řeší pouze problém schodků vzniklých na pokladnách Státní banky československé, a to tak, že ve prospěch vedoucích středisek. Tečkou je pokyn zasláný na českobudějovickou pobočku Státní banky československé z pražské centrály dne 20. května 1954.¹³¹ V tom se psalo, že „Ústřední komise po prošetření všech schodků vzniklých ve Vašem kraji a Vámi doporučených navrhla bankovní správě stoprocentní odpis jak schodků hlášených v nové měně, tak i schodků ve staré měně a bankovní správa návrh komise v plném rozsahu schválila.

V tomto návrhu není likvidován schodek vzniklý u pobočky Vodňany na výměnném středisku Bavorov v částce Kčs 723,88, který nemohl být likvidován pro opožděné zdůvodnění pobočky. Dále schodek zjištěný u pobočky Trhové Sviny v částce 5 000,- n. m., který byl pro nejasnost dále prošetřován. Tyto schodky budou řešeny v dodatcích, a proto je neodpisujte¹³² a ponechte zatím na účtě 266.“

Zrušené mince a platidla bylo třeba ovšem organizovaně „zrecyklovat“ – bankovky a státovky do starého papíru a o mince se postaral Kovošrot. Státní banka československá tedy utrhla za kov z mincí odvedených při výměně 940 415,86 Kčs, za papír

126 JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J.: *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*. Praha 1992.

127 Tamtéž.

128 Hlášení schodků podle oběžníku č. 23/107 ze dne 29. října 1953. A ČNB ČB, SBČS, Pokladní schodky ve výměnných střediscích včetně poboček, č. kart. 7.

129 Tamtéž.

130 Tamtéž.

131 Zpráva je bez názvu, uvozena pouze hlavičkou adresáta „Krajská pobočka, k rukám hlavního účetního, České Budějovice“, A ČNB ČB, SBČS, Pokladní schodky ve výměnných střediscích včetně poboček, č. kart. 7.

132 Z důvodu absence dalších pramenů nevíme, jak byl problém oněch zmíněných dvou schodků vyřešen.

z bankovek a státovek celkem 15 310,10 Kč.¹³³ V archivu České národní banky v Českých Budějovicích je pouze jedno hlášení, které se týká likvidace reformou stažených bankovek a státovek, a to z pobočky v Českém Krumlově.¹³⁴ Nepoměrně více zpráv je o ničení mincí. Tyto zprávy jsou z průběhu druhé poloviny roku 1953 a završeny jsou sumární informací za celý Československý kraj z ledna¹³⁵ a doplňujícím dodatkem z února roku 1954.¹³⁶ Tak můžeme konstatovat, že krajská pobočka Státní banky československé předala firmě Kovošrot, krajskému záводу v Českých Budějovicích, následující množství mincí:¹³⁷

13 850, 70 kg mědiniklu ¹³⁸	(4, 40 Kčs za 1 kg)	Kčs 60 943, 08
3 530, 37 kg tombaku ¹³⁹	(4, 20)	14 827, 55
2 952, 95 kg hliníku ¹⁴⁰	(4, 14)	12 225, 21
10 169, 56 kg hliníku ¹⁴¹	(3, 80)	<u>38 644, 33</u>
		126 640, 17
v 505 bednách	(3 Kčs za jeden kus)	<u>1 515,-</u>
celkem		128 155, 17

Závěr

Z výše zmíněného můžeme vysledovat několik zásadních skutečností:

- Příčiny peněžní reformy v roce 1953 musíme hledat v poválečném uspořádání světa, v jehož důsledku připadlo Československo do sovětského bloku. Geopolitické souvislosti bezprostředně ovlivnily chod událostí uvnitř každého státu, tedy i Československa. Nebylo tedy otázkou, zda peněžní reforma se svými důsledky proběhne či ne. Otázkou bylo, kdy proběhne.
- Obyvatelstvo, resp. jeho část, tušila – ať již na základě poslechu Svobodné Evropy nebo intuitivně – že dojde k bolestivému zásahu do peněženek každého člověka a snažilo se tomu čelit adekvátním způsobem a buďto zhodnotit, nebo vkladem do banky zachránit své úspory. V posledních dnech před peněžní reformou pak dochází k zoufalému nakupování všeho – i ležáků a zboží naprosto nepotřebného, což

133 JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J.: *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*. Praha 1992.

134 *Ničení starých platidel*, zpracováno ve Státní bance československé v Českém Krumlově dne 12. června 1953. A ČNB ČB, SBČS, č. kart. 6.

135 *Likvidace neplatných mincí*, zpracováno v českobudějovické pobočce Státní banky československé 25. ledna 1954. Tamtéž.

136 *Odvod hliníkových 5 Kčs*. Zpracováno v českobudějovické pobočce Státní banky československé 6. února 1954. Vysvětluje menší zmatek při odvodu hliníkových pětikorun, který byl ve své podstatě pouze okrajovou záležitostí bez jakéhokoliv významu na celkovou statistiku.

137 *Likvidace neplatných mincí – sběrná faktura*, zpracováno v českobudějovické pobočce Státní banky československé 25. ledna 1954. A ČNB ČB, SBČS, č. kart. 6.

138 Mědiníkové mince byly v hodnotě 2 Kčs (celkem váha 4 380,96 kg), 1 Kčs (7 692,62 kg), 50 h (902,73 kg) a 20 h (874,39 kg). Krajský sumář – konsignace neplatných mincí předaných n. p. Kovošrot, tamtéž.

139 Tombakové mince byly v hodnotě 50 h (2 940,85 kg) a 20 h (589,52 kg). Tamtéž.

140 Hliníkové mince v hodnotě 5 Kčs. Tamtéž.

141 Hliníkové mince v hodnotě 1 Kčs (8 091, 24 kg), 50 h (1 483, 17 kg) a 20 h (595, 15 kg). Tamtéž.

se jevílo jako lepší alternativa než držení absolutně znehodnocených „potištěných papírků“.

- Komunistická strana Československa a její vláda – či přesněji řečeno hrstka informovaných nejvyšších stranických a státních představitelů – se chytily do ideologické pastí, kterou sami chtěli nastražit na dosud „přežívajícího třídního nepřítele“.¹⁴² Ve snaze zbavit zbytky střední třídy finančního kapitálu a dokončit tak proces majetkových přesunů v rámci celé společnosti zapírali před celou veřejností a objektivně tak klamali jak své spolustraníky, tak celý národ.
- Touto vědomou lží, která vyšla najevo po předchozím uklidňování, že se peněžní reforma nechystá, zasáhly stranické a státní špičky doslova celý národ. Zatímco předchozí represe – ať již např. boj proti „kulakům“, „zbytkům buržoazie“ nebo „spikleneckému centru Slánského a spol.“ atd. směřovaly pouze proti určité části společnosti a u obyvatelstva byl vzbuzován dojem, že je to v zájmu národa, zde byla postižena celá společnost a navíc jí byla implantována myšlenka, že to, co se děje, se děje ve prospěch celé společnosti a pro její dobro.
- Na druhé straně však aktivní protestní akce, stávky obyvatelstva, nebyly tak masové, jak naznačují mnohé studie vyšlé po roce 1990. Nelze ovšem dát rovnítko mezi nespokojeností skrývanou a zjevnou, aktivní.
- Alespoň v Jihočeském kraji neplatilo, že největší nespokojenost musela být v největších průmyslových centrech. Mnohde rozhodovala místní specifika, ale i drobnosti, které s odstupem několika desetiletí už nemusíme umět také správně vyhodnotit.
- Problémem peněžní reformy stojí zabývat se i nadále s využitím dalších historických metod a jiných vědních disciplín.

142 V uvozovkách zde používám záměrně dobové oficiální výrazivo.